

בעזהש"ת

קונטרס

נועם המועדים

מאמרי
חג הפסח

לפתוח ולהלהיב הלבבות
לאהבה וליראה את ה'
מתוך שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי נחמן בידרמן שליט"א

- גליון קה -

יו"ל לקראת חג הפסח תשפ"ה לפ"ק
ברוקלין ניו יארק יצ"ו

כל הזכויות שמורות
להערות והארות: 718-259-5435

נערך ונסדר ע"י:

תוכן הענינים

מאמרי חג הפסח

- א. משכו ידיכם מע"ז - ביטול מחשבת כוחי ועוצם ידי.....א
- ב. משכו ידיכם מע"ז - חוסר האמונה בערך עבודתו נחשב מחשבת ע"ז.....ב
- ג. ויאמינו בה' - מדרגת האמונה באהבת השי"ת ורחמנותו עליהם.....ג
- ד. ההכנה לחג הפסח היא ההתחזקות באמונה - האמנתי כי אדבר.....ד
- ה. מצות תאכל במקום קדוש - ההכנה לחג הפסח לקדש ולטהר את הפה.....ו
- ו. המלאכים היוצאים מן הקשר"ק - הזהירות ממשוהו חמץ והשמירה ע"י המלאכים.....ו
- ז. שאור ומחמצת - משוהו כעס דאורייתא ומשוהו חמץ מדרבנן.....ז
- ח. בודקין בחורין ובסדקין - עבודת ביעור חמץ שבלב לעומת ביעור חמץ הגשמי.....ט

ליל התקדש חג

- א. ועכשיו קירבנו המקום לעבודתו - סגולת הלילה להפוך גוי גמור לצדיק גמור.....יא
- ב. אז רוב ניסים הפלאת בלילה - לילה המשומר לגאולה העתידה בב"א.....יב
- ג. מצות אכילת מצה ומצות סיפור יצי"מ - המצה משתבחת ע"י סיפור יציאת מצרים.....יג
- ד. ברוך שומר הבטחתו - ודבר א' מדבריו לא ישוב ריקם.....יד
- ה. זה השולחן אשר לפני ה' - בלילה הזה אנו סמוכים על שולחן המלך.....טו
- ו. סיפור יציאת מצרים - הזרחת אור האמונה בלב הבנים.....טז
- ז. כנגד ארבעה בנים דיברה תורה - חינוך כל נער ונער על פי דרכו.....יח
- ח. למען תספר - גדרי המצוה המיוחדים של סיפור יציאת מצרים.....כ
- ט. זילו ושמעו סיפורא דשבחא דילי - שמחת השי"ת ופמליא של מעלה בסיפור יציאת מצרים.....כב

תוכן הענינים

- י. והגדת לבנגד ביום ההוא - הסיפור שלילה כיום האיר כג
- יא. ביד חזקה ובזרוע נמויה - הכאת המצריים כדי להציל את ישראל וביטול כל הקטרוגים כד
- יב. את פתח לו - בלי שום ספקות וקושיות כו
- יג. יציאת מצרים באספקלרית רבותינו הק' זיע"א כז

מאמרי שביעי של פסח

- א. הפך ים ליבשה - בקריעת ים סוף השיגו בנ"י שכל דברינו ומקרינו כולם ניסים הם ל
- ב. אשירה לה' כי גאה גאה - ע"י אמירת שירה מכניס הניסים בתוך הטבע כי קריעת ים סוף נס בתוך טבע ל
- ג. ויאמרו לאמור - בשעה שאמרו בנ"י שירה על הים הכניסו את הכח שבה לדורות עולם באמירתם לב
- ד. 'זה' קלי ואנהו - ע"י מסירות נפש זוכים לשירה ולגילוי שכינה לג
- ה. דבר אל בני ישראל ויסעו - קפיצה ודילוג אל תוך הים לה
- ו. אלקי אבי וארוממנהו - באמירת השירה בנ"י מרוממים כביכול את השכינה הק' לו

קונטרס נועם המועדים

מאמרי חג הפסח

א.

משכו ידיכם מע"ז - ביטול מחשבת כוחי ועוצם ידי

למטה, וביום ט"ו שהמזל בתקפו, אז לקחו ושחטו את הע"ז, וזה היה מסירות נפש ממש, כפי שמשה רבינו ע"ה אמר (שמות מ, כג) 'הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו', כי המצרים רצו לסקול את בני ישראל, ובוזה תיקנו את הפגם שפגמו בע"ז.

ואמנם אנו אין לנו שייכות עם חטא ע"ז, כי הרי נתבטל יצרא דע"ז, וב"ה אין אנו עובדים ומשתחווים לבהמות וצאן כהמצרים הטפשים, אך מ"מ יש ענין של ע"ז במחשבה, שאדם נתפס במחשבת כוחי ועוצם ידי, והוא סובר שהכל תלוי במעשיו, ומסופר על הרה"ק רבי דובער מליובאוויטש זי"ע שבילדותו שמעו אותו משנן את הפסוק 'עצביהם כסף וזהב מעשי ידי אדם בהתעוררות, שאלו אותו מה הוא מכין בפסוק, השיב הנער 'עצביהם כסף וזהב' מי חושב שהכל מעשי ידי אדם, מי שיודע ומבין שהכל מן השמים אין לו עצבים, אלא הוא שקט ושאנן ורגוע כי הוא יודע שאין עוד מלבדו, והוא זוכה למנוחה ושמחה, אך מי שנגוע במחשבת כוחי ועוצם ידי, הרי זה בחי' של ע"ז במחשבה, ובאמת אפשר לכלול דבר זה בע"ז במעשה, מפני שטועה לחשוב שהכל תלוי במעשים שלו, 'מעשי ידי אדם', וזה המושג של ע"ז בזמנינו. וי"ל שע"ז נאמר להם משכו ידיכם מע"ז, דהיינו שלא תעשו ידיכם לע"ז לומר כוחי ועוצם ידי. ובשתי שבתות הללו מוטל על האדם לתקן את הענין הזה.

איתא בגמ' (פסחים ו, א) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלשים יום, רבן שמעון בן גמליאל אומר שתי שבתות, ואמרינן שם בטעמא דרשב"ג שהיה משה עומד בראש חדש ומזהיר להם על הפסח שנאמר החדש הזה וגו'. ובספה"ק מאור ושמש (לפרשת המועד ד"ה נגמלא) כתב לדקדק אמאי נקט לשון 'שתי שבתות', ולא נקט ב' שבועות או י"ד יום כדקאמר ת"ק שלשים יום. וביאר דהנה אחז"ל עה"פ (שמות יב, כא) 'משכו וקחו לכם צאן וגו' משכו ידיכם מן העבודה זרה, מפני שישראל בהיותם במצרים היו עובדי ע"ז, וכשהגיע עת גאולתם הזהירים השי"ת שישבו בתשובה על עון ע"ז שבידם ועי"ז יגאלו. וידוע מאמר חז"ל (קדושין מ, א) שבכל עבירות אין המחשבה מצטרפת למעשה חוץ מע"ז, נמצא שהיו ישראל צריכין לשוב ולתקן את אשר עוותו במחשבה ובמעשה. והעיקר תיקון לעון ע"ז הוא שמירת שבת כהלכתו, כמו שאחז"ל (שנת קט, ג) כל המשמר שבת כהלכתו אפילו עובד ע"ז כדור אנוש מוחלין לו. ועל כן הזהירים משה פרשת משכו וקחו לכם וגו' מראש חדש ואילך כדי שיתקנו באותן השני שבתות, בשבת א' יתקנו את עון המעשה ובשבת השניה יתקנו מה שפגמו במחשבה, עי"ש באריכות.

ואכן כך עשו ישראל שמשכו ידיהם מע"ז, ולקחו צאן בחודש ניסן שהוא מזל טלה, וקשרו את הש

ב.

משכו ידיכם מע"ז - חוסר האמונה בערך עבודתו נחשב מחשבת ע"ז

השי"ת כבר אינו רוצה בעבודתו של יהודי אזי הוא מסלק אותו מזה העולם. וכל המטרה שיהודי חי הוא שיוכל לעבוד את ה', ולהשי"ת יש נחת רוח מתורתו ועבודתו וממצוותיו ותפלותיו ומהברכות שהוא מברך, וכל פעולה שיהודי עושה יש להשי"ת נחת רוח. וע"ז אנו מברכין בכל יום 'נשמה שנתת בי טהורה היא וכו', אתה נפתחת בי וכו' כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני וכו', ומי שאינו מאמין בזה הרי זה כפירה באהבה שהשי"ת אוהב את עמו ישראל.

וזהו הענין דאי' בגמ' (פסחים ק"ט, ג) ישראל שבאותו הדור מקטני אמנה היו, מאי דכתיב 'וימרו על ים בים סוף' (פסלים ק"ו) מלמד שהיו ישראל ממרים באותה שעה ואומרים כשם שאנו עולים מצד זה כך מצרים עולים מצד אחר, ע"כ. ולכאור' צ"ב האיך יתכן שהיו קטני אמנה, הלא בקרי"ס אחז"ל (מלמ"א פ' נשלו) ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, וכל א' מורה באצבע ואומר 'זה קלי ואנוהו', ומקרא מפורש אומר 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ואיך אפשר שאמרו כך. אמנם באמת האמינו בה' אבל לא האמינו בעצמם שיש להם מעלה יותר מהמצרים, ואדרבה חשבו שהיות שהמצרים שולטים עליהם, אז יש למצרים מעלה יותר מהם, וכמו שהשי"ת מטיב להם כן יטיב גם למצרים, ולא האמינו שהשי"ת מטביע את המצרים לטובתם של ישראל נגד טבעו יתברך, (ע"י נוע"א פ' נשלו ד"ה כל המלה).

וע"ז היה הקטרוג של המלאכים 'הללו והללו עובדי ע"ז', כי מה לי ע"ז ממש או ע"ז כזה, כי באמת זה היה השורש פורה ראש ולענה של כל הע"ז שעבדו האומות, כי עובדי האלילים הקדמונים לא האמינו שיתכן שיש מציאות שאדם יעבוד את הבורא ית"ש. כמ"ש הרמב"ם בריש הל' עבודת כוכבים, שבני אדם בימי אנוש טעו שאמרו הואיל והשי"ת גדול כל כך, אין מתאים שהוא ינהיג את העולם השפל, אלא מסר לכוכבים ולמזלות שהם ינהיגו את העולם, ואין השי"ת מקושר לברואים בעולם התחתון, ואין ראוי לבורא שיהיה לו שייכות עם הנבראים, ואין ביד הנבראים לעבוד את הבורא. אך האמת היא

ובאופן נוסף י"ל את הציווי 'משכו ידיכם מע"ז', דהנה יש עוד ע"ז רע ומר, ויתכן שזה עוד יותר גרוע מהע"ז של כוחי ועוצם ידי, כי זה מפריע לכל מהלך העבודה. ויבואר בהקדם דברי המדרש (שמו"ר כ"א, חו"ק מרומה ד) שבשעה שעמדו על הים קטרגו המלאכים ואמרו מה נשתנו אלו מאלו הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז וכו'. ולכאור' קשה להבין, שהרי כלל ישראל כבר משכו ידיהם מע"ז, והיה להם מסירות נפש ע"ז כנ"ל, וכבר בעת שבא משה רבינו ע"ה אל בני ישראל נאמר 'ויאמן העם' שהאמינו בכל דבריו של משה רבינו, שה' הוא האלקים והוא אלקי אברהם יצחק ויעקב, והוא רוצה ליתן להם את התורה ולהביא אותם אליו, והיו ברום המעלה ובהתרוממות נפלאה, לאחר המכות שהשי"ת הכה את מצרים, ונגוף למצרים ורפוא לישראל. ובליל יציאת מצרים התרוממו ישראל כל כך מבירא עמיקתא לאיגרא רמה, שזכו כולם לגילוי שכינה, כמ"ש 'ובמורא גדול זה גילוי שכינה', וא"כ האיך יתכן לטעון עליהם 'הללו והללו עובדי ע"ז'. ולא מצאתי בספה"ק על קושי' זו.

ויתכן לומר שבאמת הם ראו את יד ה' ואת כל הניסים והנפלאות, והאמינו באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, ואין עוד מלבדו והוא היה הוה ויהיה, אלא שהיות שהיו משועבדים כל כך הרבה שנים במצרים, היו כל כך מוכים ושפלים בעיני עצמם שלא האמינו שהשי"ת חפץ בהם ובעבודתם דייקא, ושנתייחדו בקדושתם ובמעלתם מעל כל ברואי עולם, כמ"ש 'והייתם לי סגולה מכל העמים', ובעבור זה גם הנהגת השי"ת והשגחתו עליהם באופן מיוחד.

וברבר הזה לא האמינו שכ"א חשב בלבו לאמור, וכי אני מיוחד להיות עבד ה', וכי השי"ת חפץ בתורה ומצוות שלי, מי אני ומה חיי, הלא אין לי שום ערך להשתייך אליו ית'. ויהודי שאינו מאמין בכוחות עצמו זה גם בחינה של ע"ז, כי זו כפירה בהשי"ת, כי השי"ת בחר בכלל ישראל, 'עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו' (ישעי' מג, כ"א) וכל זמן שיהודי חי בעולם הזה, הפשט הוא שהשי"ת אומר אני רוצה בעבודתך, וכאשר

הענוה הפסולה שבו, וכל אחד צריך לזעוק לעצמו בגאווה מעומק לבבו: אני יהודי בן מלך מלכי המלכים! ובכל מצב שאני שרוי בו אני בחינה של ספר תורה, ומעולם לא נתבטלה קדושת הספר תורה אשר בי, אף באופן שצריך לחזור ולתקן תמיד. ומי שמאמין בכוחו ובעצמו הוא מאמין בהשי"ת, והוא מפני שנשמתו של כל א"א מישראל היא חלק אלוה ממעל, אשר ע"ז נאמר (דברים לג, ט) 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו', ר"ל חלק ממש, כחלק שנחלק מאיזה דבר, ויאמין בכוחותיו הרוחניים, ובחלק אלוה ממעל שבו, כי השי"ת הוא אין סוף, וממילא כל אדם מישראל יש לו כח גדול ונפלא עד א"ס.

וזהו שאחז"ל (גיטין נ, ב) על ענוותנותו של זכריה בן אבקולס שהחריבה את ביתו ושרפה את היכלו והגליתו מארצו, וכמו"כ הוא אצל כל אדם לכשעצמו, אם יש לו ענוה פסולה, וסובר מה יועיל עבודתי וכו', עי"ז מביא חורבן ושריפה לו ולדורותיו רח"ל^א. וזל"ק של הרה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין זי"ע (מקדמת הדין אות קנד) וכשם שצריך האדם להאמין בהשי"ת, כך צריך אח"כ להאמין בעצמו, עכ"ל.

ג.

ויאמינו בה' - מדרגת האמונה באהבת השי"ת ורחמנותו עליהם

צריך להמתין קצת ולהבין את הטובה הגנוזה במה שאירע לו, ואם אין הדברים מסתדרים כפי מה שהוא חושב שהוא טוב, אזי הוא עלול לבוא לידי חוסר אמונה בגודל רחמנותו ואהבתו של השי"ת אליו. ואם יבוא לאדם ויאמרו לו שהכל מן השמים, יעמוד ויאמר כי בודאי הוא יודע ומאמין שהכל מן השמים, הרי אינו כופר חלילה, אבל החסרון הוא שאינו מאמין שזה לטובה, גם זו לטובה, וכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, ולפעמים זוכה

שהשי"ת ממתיך ומצפה לתורתו ולתפלתו ויש לו נחת רוח מעבודתו ומכל מצוה שעושה, ויש לו צער אם אין האדם מקיים את המצוות, והשי"ת כביכול אומר לאדם כל משך ימי חיותו, 'אני צריך אותך', ומי שטועה ואינו מאמין בזה הרי זה עבודה זרה ממש. כי ישראל מוסיפין כח בפמליא של מעלה, וכמ"ש (זוה"ק ח"ג לג, ב) עה"פ (תהלים סא, לה) 'תנו עוז לאלוקים', ובהיפך ח"ו נאמר (דברים לג, יח) 'צור ילדך תשי', (אי"ר א, ג) שמתישין כח של מעלה כביכול.

ובזה פ' בישמח ישראל (סגד"פ אות קט) את הפסוק 'רם על כל גוים ה', פ' גם האוה"ע מודים כי רם ה', כמאחז"ל (מנחות ק, ב) שקורין ל' אלהא דאלהא ואומרים על השמים כבודו, כי מרוב גדלו לא נאה לו להשגיח בתחתונים, רק כשם שהוא עליון כך ישיבתו בשמים ממעל, אבל אנחנו אומרים מי כה' אלקינו וגו', המשפילי לראות בשמים ובארץ, כי אותה השפלה שהוא בארץ לפי כבודו, היא גם על השמים, כי עומק רום ועומק תחת שוה אצלו, כי הוא שוה ומשוה קטון וגדול וכו'.

וזה הציווי שנצטוו בני ישראל 'משכו ידיכם מעבודה זרה', שכל אחד יתחזק להאמין בעצמו לעקור את

והנה באמת יש לדעת, כי בכל מצב הלא האדם יודע שיש בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא תקיף ובעל היכולת ובעל הכוחות כולם, והכל ממנו יתברך, וכי אם יארע איזה מקרה ליהודי אינו מבין שהכל מהשי"ת? הלא בודאי הוא יודע שזה מהשי"ת, וכן הוא הנוסח הידוע שאומרים "עס איז אלעס באשערט", אבל חסר לו ההבנה הזאת שהשי"ת הוא אב הרחמן שהוא עושה את הכל אך ורק לטובתו, ולפעמים רואים מיד שזה טובה, ולפעמים

א. והא לך לשונו הק' של הרה"ק בעל תולדות יעקב יוסף (פ' עקב אות ד), שמעתי ממורי שרוב ענוותנותו של האדם גורם שנתרחק מעבודת השי"ת, שמצד שפלותו אינו מאמין כי האדם גורם ע"י תפלתו ותורתו שפע אל כל העולמות, וגם המלאכים ניזונים ע"י תורתו ותפלתו, שאילו היה מאמין זה, כמה היה עובד ה' בשמחה וביראה מרוב כל, והיה נזהר בכל אות דתנועה ומלה לאומרה כדקא יאות, וגם לתת לב אל מה שאמר דוד המלך ע"ה 'אם תשכבון בין שפתים' (תהלים סח, ד), שהקדוש ברוך הוא שומר ושוקד על שפתי האדם לנושקה כשהוא אומרה בתורה ותפלה בדחילו ורחימו, ואם ישים אליו לבו, בודאי מי זה האיש אשר לא יאחזנו רתת וזיע שהמלך גדול ונורא שומר ושוקד על שפתיים של אדם נבזה חדל אישים וכיוצא בזה, והוא מעין מה שאמרו חז"ל ענוותנותו של רבי זכריה גרם חורבן וכו'.

אדם לראות אח"כ בחוש שזה לטובתו, ואף לפעמים שאין רואים, צריך להאמין שברוחניות זה לטובתו, וזה תיקון נפלא לטובתו.

וע"ד משל כשם שמלך המושל על מדינה, שבודאי כל בני המדינה יודעים שהוא המלך שמנהיג את המדינה, ואם גזר המלך איזה גזירה, וכי צריך לומר לבני המדינה שהמלך הוא זה שגזר את הגזירה, הלא בודאי כולם יודעים שהגזירה הזאת היא מהמלך, אבל הם אינם אוהבים את המלך וכועסים עליו למה גזר את הגזירה הזאת, כי אינם יודעים ומאמינים שכל מה שהוא עושה ומתקן זה לטובת המדינה. כמו"כ צריך כ"א להתחזק בדבר הזה, שכל מה שמתרחש עמו זהו מהשי"ת שהוא מקור הרחמים והחסדים, השי"ת הוא אב הרחמן והוא אוהב כל אחד מבניו בכל מצב שהוא אפי' אם האדם אינו רואה ואינו מרגיש כן, כי השי"ת הוא כולו רק טוב וחסד. ולכל יהודי באשר הוא שם יש קירבה גדולה ויתירה להשי"ת, 'כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו, בכל מצב וזמן, וכמו שתיקנו חז"ל מטבע ברכה בכל יום פעמיים באהבה בשחרית 'הבחר בעמו ישראל באהבה' ובערבית 'אוהב עמו ישראל', שהוא בלשון הוה, 'הבחר' בעמו ישראל, 'אוהב עמו ישראל. ואם היה ספק בזה, איך מברכין כך הלא ספק ברכות להקל, ומי שאינו מאמין בזה הוא גם כן נחשב כעובד עבודה זרה, והבן זאת היטב הלכה למעשה.

ואכן לאחר שעברו את הים נאמר 'ויאמינו בה', מפני שעד עכשיו לא האמינו בגודל החסדים והאהבה שהשי"ת אוהב את עמו ישראל דייקא, ודימו את עצמם למצריים וחשבו שלפעמים השי"ת טוב ומטיב למצרים, ולפעמים הוא טוב ומטיב לבניי. ואחר קריעת ים סוף נשלמה יציאת מצרים, כי כעת התעלו ישראל לשלמות האמונה, כי ראו את מצרים מת על שפת הים, לא נשאר

בהם עד אחד, ויכסו מים צריהם אחד מהם לא נותר, ולאידך כל בני ישראל כולם עברו את הים, ויצאו לחיים טובים ולשלום, אז הבינו שהם העם הנבחר, והשי"ת אוהב אותם בכל מצב, 'אתה בחרתנו מכל העמים אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות, ושמן הגדול והקדוש עלינו קראת' ולא על שום אומה אחרת, ורחמנותו ואהבתו של השי"ת אלינו היא עד אין סוף, באהבה רבה ואהבת עולם.

ועפ"ז י"ל הא דאי' בגמ' (מגילה יז, א) לענין אמירת שירה בימי הפורים, דמה מעבדות לחירות אמרינן שירה ממיתה לחיים לא כ"ש. ופירש"י שם וז"ל, מעבדות לחירות - ביציאת מצרים אמרו שירה על הים, עכ"ל. ומבואר שרק בשעה שעמדו ישראל על הים אז אמרו שירה על יציאת מצרים. ויל"ע למה באמת לא אמרו שירה ביציאת מצרים תיכף כשיצאו ולמה המתינו באמירת שירה עד שעמדו על הים. ועוד קשה דאם הם לא אמרו אז שירה ביצי"מ, אמאי אנו אומרים הלל בכל שנה בליל הסדר, ולדעת השו"ע (סו"ס מפ"ז) אומרים פעמיים, שגומרים את ההלל בבית הכנסת בברכה תחילה וסוף.

ולאנ"ל י"ל דבאמת יציאת מצרים לא הושלמה עד שביעי של פסח, כי עדיין לא ניתקו בניי את עצמם מטומאת מצרים, כי מחשבת ע"ז בראשם, עד אשר זכו שנעקרה מחשבת ע"ז מלבם, כשראו את מצרים מת על שפת הים, שאז הגיעו למצב של ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ובאותה שעה היה השלמת יצי"מ בשלימות האמונה. ועל כן אמרו שירה על יצי"מ רק אחר קרי"ס, כי עד אז לא היו ראויים עדיין לומר שירה. ואשר על כן אנחנו הדורות הבאים אחריהם, כבר יכולים לומר את ההלל בליל הסדר, מאז שהושלמה היציאה ממצרים. וזהו העבודה לפני חג הפסח, 'משכו ידיכם מע"ז', להתחזק ולהאמין בכוחות עצמו ובקירבתו אל השי"ת.

ד.

ההכנה לחג הפסח היא ההתחזקות באמונה - האמנתי כי אדבר

בפסח ראשון ומזהיר על פסח שני וכו'. וכן קיי"ל להלכה (א"ח ס' ס"ז פס"ז). והספה"ק האריכו בענין זה, שההכנה

איתא בגמ' (פסחים א, א) שואלין ודורשין בהלכות הפסח קודם הפסח שלושים יום וכו', שהרי משה עומד

שם לא היה נגאל', [וברש"י ר"פ בשלח עה"כ 'וחמושים עלו בני ישראל' (שמות יג, יח) א' מחמשה יצאו והשאר מתו בג' ימי אפילה] ועל כן צריך להתחזק באמונה לקראת חג הפסח, ועי"ז זוכים לצאת מכל המיצרים. והדרך להגיע לאמונה הוא בכח הדיבור בפה, 'האמנתי כי אדבר' (מלכים א', י) 'אודיע אמונתך בפי' (שם פט, ג) בפי דייקא 'אבדה האמונה ונכרתה מפיהם' (ירמ' ז, כח) שעל ידי הדיבור כשהפה - סח ומדבר בעניני אמונה ממשיכים אמונה בפועל, וצריך להאמין שמאמינים, ולחזור ולשנן ולדבר דיבורי אמונה ובטחון.

וזוהו ענין 'מים שלנו' למצות מצה, כמו שאמר ק"ז הרה"ק הרמ"ם זי"ע ש'מים שלנו' ג"כ עיקרו אמונה, כדאי' בגמ' (פסחים מג, ב) דר' מתנא דרש בפפוניא דאשה לא תלוש אלא במים שלנו, ולמחר הביאו כולם כליהם וביקשו שיתן להם מים שלנו, שחשבו בתמימות שאי אפשר ללוש מצה אלא רק במים שלו, וזהו אמונה שלמה ותמימה, 'מ'פרעגט נישט קיין קושיות', וההכנה לאכול המצה שמסוגל לאמונה, כמו שנקרא בזוה"ק 'מיכלא דמיהמנותא' הוא ג"כ ע"י אמונה. וביותר יש לחזק את הג' תפלות הקבוצות שמ"ע שבכל יום, וכמש"נ 'ויהי ידיו אמונה עד בא השמש' (שמות יז, ג) ותרגומו ידיו פריסן בצלותא, וזהו ההכנה האמתית לחג הפסח, ואם עושים הכנה זו לחג הפסח, אז זוכים לאתערותא דלעילא באופן של פסיחה ודילוג.

אמנם כן הוא, שצריך לעשות את כל ההכנות לחג באופן שיהיה בנחת ובניקל, ולכן עיקר ההכנה היא בעיקר בפה, 'פה - סח', ואפי' שקשה להכין את הלב ואת המוח, אבל את הפה צריך להכין, כי להכין את הלב צריך לחפור בעומק, והרי הלב אטום ואי אפשר להגיע לשם, וכמש"נ (ירמ' יז, ט) 'עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו', לכן מספיק שיבדוק עד מקום שידו מגעת, והשאר 'מבטלו בלבו ודיו'. אבל בענין הפה, צריך להזהר שלא להיות 'פרעה' שהוא פה - רע, שמקליפה הזאת הוציא אותנו הקב"ה ממצרים, וזכינו לפה - סח, והשי"ת אומר לבני ישראל בפסח להקריב את עומר התנופה, תנו - פה, אם אינכם יכולים ליתן לי את הלב, תנו לי עכ"פ את הפה.

לחג הפסח הוא ע"י טהרת הפה שיהיה 'פה - סח', כמ"ש הרה"ק בעל תפארת שלמה זי"ע על הפסוק (ויקרא ו, ט) 'מצות תאכל במקום קדוש', לרמוז שיכין אדם א"ע קודם פסח לקדש ולטהר את עצמו להיות כלי מוכשר שיבא לתוכו המצה במקום קדוש. וכוונת הדברים בעיקר לקדש את הפה כפשוטו, באמצעות תורה ותפלה, ובפרט ע"י לימוד משניות פסחים והלכות פסח וכו', לדעת ולהבין את חלק התורה של מצוות הפסח, כי הכח הגדול ביותר והאור של כל חג הוא ע"י כח התורה שבו, כמ"ש 'כי נר מצוה ותורה אור', שהתורה של המצוה היא הכלי קיבול שבאמצעותו אפשר לזכות לקבל את אור המצוה. ועל כן תיקן משה להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בעניניו של יום ההלכות חג בחג (מגילה ד, ב) שע"י מקדשים את הפה. שכל המתייגע בהכנה דרבה זוכה לקבל את ההארות הקדושות והנפלאות של חג הפסח, וככל שיגיעתו גדולה יותר כך זוכה ליותר האורות.

אך באמת יש להתבונן למה בכלל צריך הכנה, הרי הקב"ה הוציא את בני ישראל ממצרים בלא הכנה כלל, והרי ה' הוציא את בני ישראל ממצרים, כשהיו במצב קשה מאוד עד כדי כך שלא יכלו להתמהמה, שאם היו נשארים עוד רגע אחד ח"ו היו נאבדים, והרי הדבר הזה מתעורר בכל שנה, והרי אנו ת"ל איננו במצב כזה שאם נשאר עוד רגע אחד וכו', וא"כ בודאי אנו יוצאים מהמיצרים שלנו, ואם כן למה אנו צריכים להתכונן, הרי גם בנ"י לא עשו הכנה והשי"ת ברוב רחמיו וחסדיו הוציאם ממצרים. ובחג הפסח מתנה גדולה ונפלאה שאי"צ הכנה, אלא זוכים להכל בזכות אתערותא דלעילא, וכמ"ש הבני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ד) וז"ל, 'ענין הפסיחה והדילוג שלא כסדר המדרגות הוא נס בגבהי מרומים, ענין הגדלות קודם לקטנות, כי כל אדם זוכה שמן השמים מעלים ומרוממים אותו למדרגות גדולות', וא"כ קשה לכאורה למה צריך הכנה לחג הפסח. (עי' עוד ניסוח ק"ו זו להלן במאמר 'הגדת לנך - על פי דרכו').

אבל האמת היא שההכנה הדרושה לחג הפסח היא האמונה, כי אף שהוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים, אבל היו כאלה שלא זכו לצאת, והם אלו שלא האמינו, כמו הבן הרשע שעליו נאמר בהגדה 'אילו היה

ה.

מצות תאכל במקום קדוש - ההכנה לחג הפסח לקדש ולטהר את הפה

זה בריא לגוף ולנפש, בדורינו אנו שהחולשה גברה בנו עד מאוד, וקשה לומר שצריך אדם לקבל על עצמו שלא לדבר דברים בטלים כלל, שאי"ז נחשב דברים בטלים כל זמן שנוזהרים שלא לדבר דיבורים אסורים. וכבר איתא בספר התניא (אגמא קדוש פכ"ג) שמעתי מרבותי כי כשיש עשרה מישראל ביחד אף שאינם מדברים בדברי תורה, אם יזדמן שם מלאך תפול עליו אימתה ופחד בלי גבול ותכלית משכינתא דשרי עליהו, עד שהיה מתבטל ממציאותו לגמרי, עי"ש.

אך כמובן צריך להזהר מאוד שלא לדבר דיבורים אסורים ח"ו, שאז הוא בגדר 'זאת תהיה תורת המצורע' מוציא - רע'. ועל זה מתפללים 'אלוקי נצור לשוני מרע', וכוונת הבקשה נצור לשוני הוא, כי הלשון של אדם רגילה לדבר הרבה, וצריך שמירה שהשי"ת ינצור את הלשון ויעצור אותה ממרוצתה שלא תדבר רע. והכנה הזאת היא באמת הכנה פשוטה וקלה, להשגיח על מוצאות הפה, ובנוגע להכנת הלב יבדוק בחורין ובסדקין עד מקום שידו מגעת, ואם אנו נכין את הפה ונשמור אותו מדיבורים אסורים לעשותו 'מקום קדוש', אזי לגבי הלב יעזור השי"ת ויסיר מאתנו את לב האבן, ויקדשנו לעשות רצונו ית"ב, שהרי קיום מצוות הלילה הוא על ידי עי"ה הפה, סיפור יציאת מצרים ואכילת מצה, שיוכל לקיים את המצוות הקדושות הללו כראוי.

ויש להתבונן בדברי התפארת שלמה הנ"ל, 'מצות תאכל במקום קדוש בחצר אוהל מועד תאכלוהו', שצריך אדם להכין את עצמו ולקדש את הפה שיהיה קדוש וראוי לאכול את המצות, ולזה אמר 'בחצר אוהל מועד תאכלוהו' שיהיה הפה בחינה של חצר אוהל מועד. ומבואר בדבריו שאין המדובר על הלב, לטהר ולקדש את הלב, אלא רק להכין את הפה לקיים מצוות החג שבפה, אכילת מצה ומרור וד' כוסות וסיפור יציאת מצרים, וזוהי ההכנה הנדרשת לחג הפסח.

ונבדו הרה"ק בעל כנסת יחזקאל זי"ע הוסיף ואמר, זקני אמר 'מצות תאכל במקום קדוש', שצריך להכין את הפה שיהיה מקום קדוש, ואני אומר 'מצות תאכל', על ידי זה שאדם אוכל מצות, הרי 'במקום קדוש' אזי הפה נהיה מקום קדוש, עכ"ד. ונראה שיש לצרף את ב' הענינים הללו, כשני כתובים הבאים כאחד, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, שאם האדם משתדל ועושה ככל שביכולתו ומתכוון למצוה כפי כוחותיו, אזי הוא זוכה שבאכילתו נהיה באמת הפה למקום קדוש.

ולולא דמסתפינא היה נראה, דהנה באמת דיבורים אסורים בלאו הכי אסור לדבר, ולענין דיבור דברים בטלים, איני יודע בזמנינו עד כמה הוא חומר האיסור של דברים בטלים, מפני שהדיבורים אינם בטלים, כי כאשר יהודים משוחחים ביניהם מתוך אחזה וריעות,

1.

המלאכים היוצאים מן הקשר"ק - הזהירות ממשוהו חמץ והשמירה ע"י המלאכים

(עי' רא"ש פסחים פ"ג סי' ז ונש"ע סי' ממז סע"ו) שישראל קדושים הם וגוררין ומבערין כל חמץ הנמצא אפי' כל שהוא ואפי' אם נדבק בכותלי הבית. וידועים דברי הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע, שאמר להמליץ טוב על ישראל, שכשם

הנה כידוע בעת ההכנות לחג בימים הללו של ערב פסח [וכן בשאר ימות השנה] מתגברות מאוד הנסיונות הללו, כיון שישראל קדושים הם ומחמירים על עצמם חומרות כל אחד לפי קבלת אבותיו, וכמובא בראשונים

ב. ובענין זה שמעתי מהגה"ח רבי יואל קאהן ז"ל, שפ"א בא א' מזקני החסידים אל הרה"ק בעל התניא זי"ע, והתאונן שהלב אטום ואינו מתעורר, ואמר לו הרבי שעבודה זו היא עבודתו של מלך המשיח, 'והסירותי את לב האבן מקרבכם', וזה יהיה תפקידו של משיח, שהוא יסיר את לב האבן ויתן בנו לב בשר, אך עבודתינו היא רק להסיר את האבן מהמות, שאנו צריכים לפתוח את המות, לחשוב מחשבות טובות כראוי, להיות מוכנים לעשות את המעשים הטובים.

חלקם, לשון 'חֶלֶק' בלי שום נדנוד חמץ, 'נתתי אותה מאשי', היינו שאשלח לך מלאכים שישמרו אותך, שמלאכים נקראו אישי (זמ"ז מג, א) והם ישמרו על החמץ שלא תאפה אותם חמץ. וכע"ז כ' בספח"ק מאור ושמם (רמזי פסס ד"ה מנ"ה) לפרש נוסח ההגדה מזה ז' שאנו אוכלים על שום מה, פירוש איך אפשר לאכול מזה שתהיה משומרת, ודאי הלא דבר גדול הוא מאוד שלא יהיה בו שום חשש ממשוהו חמץ, ואיך אפשר לקיים מצוה זו כתיקונה. ואמר על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו, רצה לומר שאנו סומכין שה' בעזרינו שלא יהיה במצות מזה שום חשש, כמו שהשי"ת עזר את אבותינו בצאתם ממצרים, הגם שאז לא היה באפשרי להם כלל וכלל לשומרה מחימוץ כהלכתו, כן אנו נבטח בה' שהוא יעזור לנו לקיים מצות מזה כהלכתה, עכ"ל.

ואולי י"ל שהמלאכים הללו שהשי"ת שולח לשמור מן החמץ, הם המלאכים היוצאים מן הקשר"ק, שע"י העמל והטירחה שאדם טורח לנקות ולגרר את החמץ נבראים מלאכי רחמים, והם עצמם שומרים עליו ומגינים עליו שינצל ממשוהו חמץ בפסח. כי יש 'בארדיטשובער מלאכים' - הלא המה המלאכים שאמר הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע שיוצאים מן הקשר"ק, ויש 'אפטאער מלאכים' - המלאכים של הרה"ק בעל אור לשמים מאפטא זי"ע, ואם האדם בורא בפעולותיו 'בארדיטשובער מלאכים', אז השי"ת שולח את האפטאער מלאכים. אבל אם הקשר"ק מעורב עם כעס וריחא על כל סביביו ועם דיבורים שלא כהוגן, איזה מלאכים וכו' וד"ל, ענין זה נוגע להלכה למעשה, וצריך ליזהר בו מאוד.

שנבראים מלאכים היוצאים מן הקשר"ק ע"י תקיעת שופר, כך נבראים מלאכי רחמים מלאכי קשר"ק מההכנות לכבוד פסח, קשר"ק ראשי תיבות ק'אשרן ש'ויבן ר'ייבן ק'ראצען, [וי"א ק'ערן ש'ווענקן ר'אמען ק'ראצען] ומתוך העבודות הקשות שישראל עוסקים בטירחא דמצוה לקיים מצות ביעור חמץ, נבראים מלאכים קדושים העומדים עלינו להושיענו ולהמליץ טוב בעדינו.

ובאמת מקור השייכות של תקיעת שופר וביעור חמץ הוא מהזוה"ק (פ' מנ"ה קפג, ז) שר"ה אינו יומא דדינא אלא למי שלא אכל מזה בפסח, דאז ביומא דר"ה בא ההוא חמץ ומקטרג עלי' דבר נש ומלשין עליה וכו' יע"ש. שכל המקטרג הוא החמץ, שזה כח הרע של השטן והיצה"ר, ומי שניצול מחמץ בפסח יוצא זכאי בדין. ויש רמז לזה שבפרשת בא נאמר על חג הפסח (שמות יב, נא) 'והיה היום הזה לכם לזכרון', שיום הזכרון יוצא בימים אלו של פסח, שמי שניצול מחמץ בפסח הוא עולה בזכרון לפני ה' ויוצא זכאי בדין. ועוד רמז בפסוק (שמות יג, ד) 'היום אתם יוצאים בחודש האביב', 'היום' הוא רמז על ר"ה, 'אתם יוצאים' זכאי בדין בזכות 'בחודש האביב' דהיינו בזכות ביעור חמץ ואכילת מצה. וסימנך, תקע בשופר גדול [זה ר"ה] לחירותינו [זה זמן חירותנו בפסח].

והנה איתא בספח"ק אור לשמים (פסס טו ד"ה נא) שבדרך הטבע אי אפשר במציאות לאדם להינצל ממשוהו חמץ, כי אם הקב"ה ישלח מלאכים הממונים על השמירה שישמרו אותו. ובזה פי' את הפסוק 'לא תאפה חמץ

ז.

שאור ומחמצת - משהו כעס דאורייתא ומשהו חמץ מדרבנן

והנה כל מדה שברא השי"ת יש לה תכלית, והרמב"ם (נפ"ל דעות טז) מונה את כל המידות שיש להם תכלית להשתמש בהם לטובה, חוץ ממידת הכעס שצריך להתרחק ממנה ואין להשתמש בה בשום אופן. ולכא' קשה דא"כ כיון שמידת הכעס כתב הרמב"ם שלעולם אסור להשתמש עמה, א"כ למה נבראה מידה זו? הרי בודאי יש לה מטרה, כפי שידוע בשם

כתב הרמב"ם בהל' דעות (פ"ז ה"ג) כתב שבכל המידות צריך אדם להתנהג בדרך הממוצע, כי בכל מדה יש פעמים שצריך להשתמש בה, חוץ ממידת הכעס שבשום אופן אסור לכעוס. ואפי' כשצריך אב לחנך את בנו או רב את תלמידו, אסור לכעוס אלא רק יראה פנים של כעס, כעס הפנים, אבל אסור לכעוס כעס הלב בשום פנים ואופן.

התניא זי"ע (לקוטי אמרי פכ"ט) לרעום על היצה"ר בקול רעש ורוגז במחשבתו, ולומר לו אתה רע ורשע ומשוקץ ומתועב ומנוול וכו', ככל השמות שקראו לו חכמינו ז"ל (סוכה נב, א) באמת עד מתי תסתיר וכו', עכל"ק.

ואע"פ שבדורינו שאנו חלושי כח וחלושי מוח, וקשה לנו להתגבר, ולפעמים יש חילוקי דעות, ואנו כועסים ומקפידים הקפדה שבלב, מ"מ לכל הפחות צריך להתאמץ ולהיזהר מאוד לענין חלק הדיבור, שלא להתפרץ בכעס, לא להלביש את הכעס בדיבור פה, שהפה עכ"פ ישאר קדוש 'פה סח'. וזה נוגע ממש לענינא דיומא, כי יש הרבה 'קרבנות פסח', מפני גודל הלחץ של ערב פסח, ועבודה זו לשמור על הפה מכעס, היא עבודה פשוטה הנצרכת מאוד, ואת העבודה הזאת לכל הפחות, צריך כל אחד להתאמץ בה בימים אלו, ועי"ז יזכה לאכול את המצות במקום קדוש¹.

ובכתבי האר"י איתא שכאשר היו בני ישראל במצרים היה הדיבור בגלות, ובודאי הדברים עמוקים וטמירים ונשגבים, אך עפ"י פשט אם אין אדם שולט על כח הדיבור, זה נחשב שהדיבור בגלות, ואם זוכה אדם למשול ולשלוט בדיבורו, מה הוא מדבר ומה אינו

הבעש"ט הק' זי"ע שאפי' אפיקורסות, יש להשתמש בה לטובה, כגון מי שבא לפניו עני ופושט ידו, לא ישתמש במידת האמונה והבטחון בעת ההיא להשיב פניו ריקם, ולומר לעני בטח בה' והוא יכלכלך, אלא באותה שעה כשבא עני לבקש צדקה, צריך אדם לעשות עצמו כאפיקורוס חסר בטחון, שלא ישים בטחונו בה', אלא הוא עצמו יעזור לעני. אכן לענין מידת הכעס, צריך להתבונן איזה מטרה יש למידת הכעס, ולמה ברא השי"ת את מידת הכעס, ואיתא בזה"ק (מל"ה קפג, א) על הפסוק (איוב יב, ז) 'טורף נפשו באפו' שכשהאדם בכעס הוא מאבד את נפשו ר"ל, ואיתא בשם האריז"ל, שהיה מקפיד על עוון הכעס יותר משאר כל עבירות, שהנשמה הקדושה שבו מסתלקת ומתחלפת בנשמה אחרת טרפה, ה' ירחם. וגם הרמב"ן באגרתו החמיר בדבר זה עד מאוד.

וחשבתי שבמידת הכעס צריך להשתמש כנגד היצר הרע, וכלשון הגמ' (נדרים ה, א) לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר (מל"ה ז, ה) רגזו ואל תחטאו וגו'. ובודאי שלא די להראות ליצר הרע פנים של כעס, אלא צריך באמת לרגזו עליו. וכמ"ש הרה"ק בעל

ג. ומסופר על א' מהצדיקים שבערב פסח בעת אפיית המצות ראה אחד שכעס על חברו שלא נזהר בדקדוקי האפייה, פנה אליו הצדיק ושאלו, למה אתה כועס? השיב האברך ואמר שהוא חושש שבמצות יהיה משהו חמץ. נענה הצדיק ואמר: האמן לי משהו כעס חמור יותר ממהו חמץ, כי אם באכילת משהו חמץ יש מחלוקת אם אסור מדאורייתא מדין חצי שיעור, אבל משהו חמץ לענין איסור בל יראה הוא בודאי רק איסור דרבנן, אבל משהו כעס הוא לכו"ע איסור דאורייתא. ובענין זה ידוע המעשה שאירע עם הרה"ק בעל אוהב ישראל מאפסא זי"ע, שפ"א עברו גבאי צדקה בערב פסח מבית לבית לגבות 'קמחא דפסחא' מעות חיטים ומצות לחג הפסח עבור עניי העיר, כשהגיעו לבית הרה"ק מאפסא היתה הרבנית טרודה בהכנות לחג, ובטעות נתנה להם חבילת מצות כרוכה במפה שסברה שמצות אלו מיועדות לצדקה, שבחבילה היו מצות שמורות ומהודרות שהכין הרבי בעמל רב מקמח שמורה עם הרבה הידורים וחומרות. כשסידרה הרבנית את הבית ומצאה את המצות המיועדות לצדקה, הבינה הרבנית מה שאירע, לא רצתה לגרום עגמת נפש ולא אמרה דבר, אלא נטלה מצות פשוטות והניחה אותן במקום השמורות כאילו לא אירע דבר. והרה"ק מאפסא זי"ע ערך את הסדר במצות פשוטות. לאחר החג באו לפני הרבי איש ואשה שרצו להתגרש, והבעל טען לפני הרב שאשתו הכשילה אותו במצה שרויה, ציוה הרה"ק לקרוא לרבנית, ושאל אותה הגידי נא, איזה מצות הנחת לפניי בליל הסדר, הגידי את האמת ואל תיראי. הודתה הרבנית על האמת ובדמעות בעיניה סיפרה כל מה שאירע. פנה הרבי לאיש שרצה לגרש את אשתו, ואמר ראה בני אני אכלתי מצה פשוטה בליל יו"ט של פסח, והעמדתי פנים כאילו איני יודע ואיני מרגיש, כדי שלא לבוא לידי ריב חלילה. מיד נרגע היהודי התפייס ויצא עם אשתו לשלום.

ועובדא הוה בא' שבא באמצע חג הפסח לפני רבו בעצבון שמצא בביתו בקבוק של שיכר, והדבר גרם לו צער גדול עד למאוד. אמר לו הרבי, הרי זוהי ההלכה שהמוצא חמץ בפסח כופה עליו כלי. וכי למי נאמרה הלכה זו, וכי לגויים נאמרה, הרי בודאי נאמרה הלכה זו בשבילנו, הזדמנות נפלאה הזמין לך השי"ת לקיים גם הלכה זו, לך בשמחה רבה לקיימה, תיקח כלי ותכסה בו את החמץ. זהו המבט האמתי של התורה. וזה ברור שמשהו כעס זה הרבה יותר חמור ממהו חמץ ברשותו של אדם, ואת ההשקפה הזאת ראו תמיד אצל צדיקי אמת.

ספירת העומר מתחילים לספור ולעבוד ולהיטהר מן הבהמיות, עד חג השבועות יום מתן תורתנו שבו מקריבים שתי הלחם מן החיטים שם מאכל אדם. ובאמת מותר האדם מן הבהמה אין, לבד הנשמה הטהורה, שעל כן האדם הוא 'מדבר', ועבודה זו מתחילים בחג הפסח במשך ימי הספירה תנו - פה עד שזוכים להתעלות למעלת אדם מדבר.

ח.

בודקין בחורין ובסדקין - עבודת ביעור חמץ שבלב לעומת ביעור חמץ הגשמי

יותר מאשר 'משהו', מ"מ כיון שנתחזק במשהו זה בכל כוחו, הרי זה גילוי דעת על כל שאר החמץ שבלבו, שאינו חפץ בו וברצונו לבטלו כעפרא דארעא, וממילא בזה די בכך, והבא ליטהר מסייעין לו מן השמים.

וכתבו הקדמונים רמז למ"ש חז"ל דחמץ במשהו, כי אין בין חמץ למצה אלא משהו, כי בין חמץ לחמץ לה"א דמצה ליכא אלא משהו. וכתב החתם סופר (דרכי משה"ג ינה, ג) דהאי משהו היינו חוט השערה, דיצה"ר נדמה כחוט השערה. ועל דרך זה י"ל, דאם האדם מבער את החמץ שבלב במשהו, שמוציא מלבו איזה אנחה קלה אמיתית, כבר מהפך את החמץ למצה.

ונראה שהבא לעקור משהו חמץ מלבו, כדאי הוא וראוי לעקור מתחילה את מידת הכעס, כי הנה באיגרת הרמב"ן כתב אודות מידת הכעס שהיא מידה רעה להחטיא בני אדם בכל החטאים, ולהיפך כאשר אדם משבר את מידת הכעס הוא זוכה למידת הענוה שהיא מידה טובה מכל המידות טובות, ומזה יגיע לידי מידת היראה וכו'. ונמצא שמידת הענוה היא שורש הטוב, ומידת הכעס היא שורש כל המידות רעות. ולפי"ז י"ל שמי שעובד על המשהו של מידת הכעס ומשבר מידה זו כחודו של מחט 'אדורך' און 'אדורך', הרי הוא מגלה שהוא רוצה לעקור את כל המידות רעות וכל התאוות רעות אשר בלבו, והבא להיטהר מסייעין אותו וזוכה להתעלות מחיל אל חיל.

ועוד חילוק יש בין ביעור חמץ הגשמי לבין ביעור חמץ שבלב, דהנה ידוע שבעבודת המידות, אי"צ עקירת המידות אלא תיקון המידות, כי את כל מידה רעה אפשר

מדבר, אז הוא משתחרר מבחינת פרעה שהוא פה - רע, ונעשה פה - סח. ואח"כ מתחיל אדם לעבוד עבודת מ"ט ימי ספירת העומר התנופה שזה תנו - פה, לקדש ולטהר את הפה יותר ויותר. ואי' בספה"ק דקרבן העומר הוא מאכל שעורים שהם מאכל בהמה, ואף שבפסח נתעלו בני מאור, אך מ"מ כיון שלא נקבע התעלות זו בנפשם, עדיין נמצאים בבחינת שעורים, ובמשך ימי

הנה הספה"ק האריכו שענין חמץ ושאר מורה על כוחות הרע שבאדם, וע"ז נאמרה המצוה של בדיקה וביעור וביטול, וכבר מובא כן בסדר היום לרבינו משה בן מכיר ז"ל (סדר ביעור חמץ ד"ה ואל"פ) שאע"פ שעיקר בדיקת חמץ ושריפתה מצות עשה, אפ"ה הכוונה לדבר אחר גדול ממנו, והוא לבער החמץ המחמץ לבות בני אדם, והוא היצה"ר אשר הוא שאור שבעיסה, שגופו של אדם הוא כמו עיסה מגולגלת בדברים רבים ויש בו רמ"ח איברים, ויצה"ר הניתן בגוף האדם הוא להם כמו שאור. (ועי' להלן ש"כ"ה גס נמשותה הדל"ז).

והנה באמת יש חילוק בין בדיקת חמץ הגשמי לבין העבודה הרוחנית של ביעור חמץ שבלב, כי בגשמיות צריך להשתדל לבער כל משהו חמץ, ולבדוק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטלו בלבו ודיו. משא"כ ברוחניות אדרבה כל מה שנדרש מהאדם הוא רק שיבער 'משהו חמץ', שיבדוק בחורין ובסדקין עד מקום שידו מגעת, והרי לענין מקום שידו מגעת, אם ינסה אדם לתפוס הרבה בבת אחת, הרי קי"ל דתפסת מרובה לא תפסת.

ובעבודה הרוחנית של ביעור החמץ שבלב, אחז"ל אמר להם הקב"ה לישראל, פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם. ואם כן כאשר האדם מתחזק לבער משהו חמץ, אפי' 'משהו' בלבד, יזכה לסייעתא דשמיא ממרום שיתבער כל החמץ לגמרי. אמנם כבר ידוע מ"ש בשם צדיקים (נפלאות מדות נשם הרה"ק הר"צ מפרשיסחא ז"ע ואלה מורה נשם הרה"ק מקא"ק ז"ע) 'פתחו לי פתח כחודו של מחט', שצריך שאע"פ שבאמת די בפתח קטן, אבל שיהיה נקב מפולש 'אדורך' און 'אדורך' כחודו של מחט. והיינו שאף שבאמת לא עשה

ח"ו. היינו שלא יעשה עוד מאז והלאה כמעשיו הראשונים אשר לא טובים היו. ואז נתבטל החמץ בסוד נקודת מצה שהוא המבטל וכו'.

היוצא לנו מזה תוכחות מוסר גדול שיש לכל אדם לחשוב בלבם באמת בעת בדיקת חמץ וידע שהגיע העת בדיקת חמץ בפועל ממש. ולכן יכוין בלבם אז לבדוק כל המדות שלו אם יש בהם איזה חימוץ היינו איזה מדה רעה ח"ו. ובעת שריפת החמץ יכוין ג"כ לבער ממנו את המדות הרעות מכל וכל. כי תיכף בצאתו מרחם אמו נכנס בו היצה"ר ומייפה אליו כל הבלי העוה"ז. והולך אחר עצתו כי אין לו עדיין יצה"ט ששיאנו עצה הוגנת לו עד כלות הי"ג שנים ואז נכנס היצה"ט בו ומשכילו ואז מבין מדעתו שכל מה שעשה עד הנה היה הכל שוא והבל ותוהו. ומתחרט בלב שלם ובדוק בחורין ובסדיקין בכ"מ שדרכו להכניס שם החמץ הוא שאור שבעיסה תאוות החומר המגושם. וזהו אור לי"ד וכו', ויתחיל לדבק את עצמו באור התורה והמצוה, עכל"ק.

ועוד אי' מהאריז"ל שבכל מקום שיד אדם מגעת לבדוק את החמץ לאור הנר, הוא מגרש ומכרית את כל הקליפות הנאחזים שם, ומפיל אימה ופחד ויראו ממך, וזהו מתנה נפלאה שאנו מקבלים בליל י"ד. ואח"כ בשעת שריפת החמץ 'כל הרשעה כולה כעשן תכלה'. וזהו מה דאיתא בזוה"ק (מיקו"ז נא, א ורע"מ ח"ג רמט, א) שלעתיד לבוא מחיית עמלק תהיה בערב פסח (עי' שו"ת חת"ס או"ח סי' קג נסח הגה"ק נעל מעשה חוקם זי"ע) אכ"ר.

להפוך למידה טובה, ולדוגמא מי שנגוע במידת הקנאה יש בידו לתקן ולהפוך את הקנאה לקנאת סופרים תרבה חכמה, שאם יראה את חבירו מתחזק בעבודת השי"ת בתורה ועבודה וגמילות חסדים, והוא מקנא בחבירו ורוצה להתנהג כמותו, וכן מי שנגוע במידת הגאווה יכול לתקן את המידה ולהשתמש בה לצורך 'ויגבה לבו בדרכי ה', ובמידת השנאה אפשר להשתמש לצורך שנאת הרע ושנאת הרשעים 'משנאיך ה' אשנא'. וממילא הבא לבער את החמץ שבלב, אינו צריך לבער ולשרוף את המידות הרעות, אלא יכול לקחת את החמץ ולהפכו למצה. ובאמת מה שאמרנו לבער משהו חמץ במידת הכעס, הוא רק דוגמא בעלמא, אבל לב יודע מרת נפשו, כל אחד יודע מהו החמץ שלו, ויעבוד על זה להפכו למצה.

ודבר נפלא גילה לן הרה"ק בעל אוהב ישראל זי"ע (פ' ואל ד"ה עור ויקם) שהזמן המסוגל לתיקון המידות ותשובה שלמה הוא בשעת קיום מצות בדיקת חמץ, וזל"ק, אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר (פסחים ג, א) כי בניסן בא התחדשות לעולם ואז נעשים ישראל כקטן שנולד (וכמו שצ"ל נארוכה נפ' נא ד"ה המודע הזה), שאין היצה"ט בא אליו עד אחר י"ג שנים. כמו כן אנו בודקין את החמץ אחר י"ג לילות לאור הנר נר מצוה דוגמת הקטן שנעשה בר מצוה אחר י"ג שנים ואז צריכין אנו לבער מכל וכל כל המדות רעות וכו', והנה חמץ הוא סתום. ומצה יש בה ה' שהוא פתוחה. רמז שהש"י פותח שער לדופקי בתשובה. כי קודם ביעור חמץ בפועל ממש צריך לעשות תשובה שלימה, ולקבל על עצמו שלא ישוב עוד לכסלה

ליל התקדש חג

א.

ועכשיו קירבנו המקום לעבודתו - סגולת הלילה להפוך גוי גמור לצדיק גמור

זהו לעיכובא. ועד כמה יש להתעורר בענין זה, והרי כשהחתם סופר כותב דבר דרוש ואגדה, הרי זה ג"כ פסק הלכה, ויש לקיימו הלכה למעשה. (וע"ע שו"ת חת"ס אור"ח סי' נא והוצא נחידושו עמ"ס פסחים נה, ז).

ובמקו"א כתב החת"ס (דרשות ח"ז דף נה) לבאר מנהג המהרי"ל (סדר ההגדה אות ד והוצא נמג"ל אור"ח סי' מע"ג) שהיו בידו משכונות של נכרים כלים נאים, לא היה משתמש בהם בשום פעם כיון ששורה עליהם רוח הטומאה לא רצה להניחם על שולחנו, ורק בפסח נתן על שולחנו כלים אלו. ולכאור' הוא פלא גדול, איך יתכן שבליילה הקדוש הזה ישתמש בכלים טמאים ולהניחם על השולחן אשר לפני ה'. ויש שהביאו רמז לדבר שנאמר 'וישאלום וינצלו את מצרים'. וכ' החת"ס וז"ל, מכח גודל ההתלהבות של סיפור יציאת מצרים לא ישלוט בנו כח הטומאה, עכ"ל. ולדברי החת"ס הנ"ל, יתכן להוסיף שאדרבה יש ענין להראות שהאדם נהפך מעובד ע"ז לעובד ה', ובליילה הזה הכה ה' כל אלהי מצרים ורוח הטומאה עברה מן העולם, גם הכלים מתעלים ומתהפכים מטומאה לטהרה וקדושה, ולכן לא חשש המהרי"ל מליתן כלים אלו על שולחנו.

ועוד מביא החתם סופר בדרשותיו (דף רמז טו"ו א) את היעב"ץ שמעתיק בסידורו עדות נציב רומי בירושלים שהיה בזמן שביהמ"ק היה קיים והעיד על סדר הקרבת קרבן פסח בירושלים, ועדותו דומה מאוד למה שמובא במשניות, ובתוך דבריו מעיד שבעת שנכנסו לעבודת הקרבן לא כיבדו אפי' למלך, וכולם צריכים לעמוד ולהמתין לתורם. וכאשר תמה על זה אותו רומאי, השיבו ואמרו לו, שזה כדי להורות שאין גבהות לפני השי"ת ובעבודתו כולם שווים. וביאר החת"ס שהכוונה ביום זה דוקא לא ניכר שוע לפני דל כי אין חכמה וזקנה, רק לספר ביציאת מצרים ובזה כו"ע שוים קטן וגדול,

כתב החתם סופר זי"ע (דרשות ח"ז דף קס"ג, ז ד"ה מה) שקדושת הלילה של ליל הסדר גדולה כ"כ, שאפשר להתהפך מגוי ליהודי, וכשם שמתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו וקירבנו המקום לעבודתו, כך כל מי שהוא רח"ל בגדר עובד ע"ז יכול להתקרב לעבודתו יתברך, וא"כ ק"ו אנחנו שב"ה אין אנחנו עובדי ע"ז שהרי אנו משתדלים לקיים מצוות השי"ת, ואנו זוכים להניח תפילין ולהתפלל וללמוד וכו', בודאי שאנו יכולים להתקרב אליו יתברך.

והחתם סופר מוסיף עוד, שזה הגדר במ"ש חז"ל בכל דור ודור חייב אדם לראות א"ע כאילו הוא יצא ממצרים, דהא איתא בפרק ערבי פסחים (קט"ו, א) מתחיל בגנות ומסיים בשבח, דמתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו וכו', וכמו שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, כמו כן חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא היה מעובדי ע"ז ועכשיו קרבו המקום לעבודתו, והיום בליילה התחיל לעבוד את השם בתחילה במצות הנוהגות אותו לילה. ובזה כתב החת"ס ליישב קו' הראשונים למה אין מברכים ברכה על סיפור יציאת מצרים, ויש מתרצים דנכלל בברכת אשר גאלנו, אך ע"ז קשה דא"כ למה אין מברכין עובר לעשייתן קודם שמתחילין לספר ההגדה. וביאר החת"ס מפני שכשם שמצינו (פסחים ג, ז) בטבילת גרים שמברכין לאחר טבילה, מפני שקודם טבילה אינו יכול לומר וציונו, ה"נ קודם סיפור יציאת מצרים אין אדם יכול לומר וציונו מפני שעדיין הוא בבחינת כאילו היה מעובדי ע"ז, ולאחר שאדם מספר ביציאת מצרים, ומראה את עצמו ומתחיל בגנות כאילו יצא ממצרים, וקירבנו המקום לעבודתו, אז יכול לברך ולומר וציונו, ואז הוא נכלל בברכת אשר גאלנו, שסיפור יציאת מצרים מהפך ומעלה את האדם מעובד ע"ז לעובד ה', עכדה"ק. ומבואר בדבריו שזה חלק מהחיוב בסיפור יציאת מצרים, וא"כ

ליל התקדש חג

זו, ובמתנה שהשי"ת נותן בלילה הזה הוא הרשע, כי הוא טוען ושואל מה העבודה הזאת לכם, הוא תמה וכי כך הוא באמת? וכי אני מתעלה? וכי אני ראוי לכך? ומזה יש לנו ללמוד שהאמת היא ברורה וחייבים להאמין בקדושת וסגולת הלילה, שכל אחד יכול להתקדש ולהתקרב אל ה'.

ואח"כ פתח הרה"ק בעל ישמח ישראל בעריכת הסדר, ואמר קדש ורחץ, ע"ד רחצו הזכרו הסירו רוע מעלליכם, שבדרך כלל צריך קודם לרחוץ ואח"כ להתקדש, סור מרע ואח"כ עשה טוב, אבל בלילה הזה ההנהגה היא הנהגה של דילוג, כל אדם במצב שהוא נמצא, מתקדש בקדושה של מעלה לבחינה הגבוהה ביותר, כמו שבנ"י היו במצרים במ"ט שערי טומאה והשי"ת הוציא אותם, והיו במצב של ולא יכלו להתממה, ואילו היו נשאים עוד מעט לא היו יכולים לצאת, ועכ"ז הרים אותם למדרגה הרמה ביותר. וא"כ אנו שבודאי אין אנו נמצאים במצב קשה כזה, ואי אפשר לומר שאין לנו שהות עוד רגע א', וא"כ בודאי שאנו יוצאים ומתרוממים לבחינה הגבוהה ביותר.

כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה. וגם את הענין הזה אפשר להבין, מפני שכאו"א מישראל זוכה כעת להתרומם עד למ"ט שערי קדושה, ובאמת כל ישראל שוים בשורשם בגדלותם ובקדושתם.

וסיפר הרה"ח הישיש ר' משה בויס זצ"ל מזקני חסידי אלכסנדר, [הוא היה זקן מופלג שהתגורר בבני ברק, ונפטר לפני כשלושים שנה, ובצעירותו עוד זכה להסתופף בצל הרה"ק בעל ישמח ישראל מאלכסנדר זי"ע] שפעם כאשר נכנס הרה"ק בעל ישמח ישראל בליל פסח לבית המדרש לערוך את הסדר, זעק בלבת אש: ליל התקדש החג! כל אחד ואחד מישראל גם הרשע הגדול ביותר יכול להתהפך בלילה הקדוש הזה לצדיק גמור, ולצאת מבירא עמיקתא לאיגרא רמא, ולהתקדש לבחינה הגבוהה ביותר, ומי שאינו מאמין בכך הוא אותו הרשע הנאמר בהגדה. [יש הסבורים שהרשע שעליו נאמר בהגדה 'אילו היה שם לא היה נגאל', הוא רשע כופר ומורד שאינו מתפלל ואינו מניח תפילין וכו', אך מדברי הרה"ק בעל ישמח ישראל אנו למדים, שמי שאינו מאמין בלילה

ב.

אז רוב ניסים הפלאת בלילה - לילה המשומר לגאולה העתידה בב"א

ובאותו הלילה בירך את יעקב בברכת 'ויתן לך האלקים מטל השמים וגו'. [וזהו הטעם שמתפללים תפילת טל ביו"ט ראשון של פסח]. והרי זה היה קודם יציאת מצרים, ומוכח שקדושת הלילה אינה מחמת יציאת מצרים שהיתה בלילה זה, אלא אדרבה, כיון שהלילה הזה קדוש כל כך, לכן היתה יציאת מצרים בלילה הזה¹.

ויתר על כן כתב האוה"ח הק', שהגאולה העתידה גם מעותדת להיות בלילה הזה, ובזה פי' את הפסוק

ועוד כתב החתם סופר זי"ע, שקדושת הלילה הזה אינו רק מפני שיצאו בני ישראל שעל כן נתקדש הלילה, אלא להיפך הלילה הזה כבר מקודש ועומד מששת ימי בראשית, והרבה ניסים וטובות נעשו בלילה הזה, [וכמו שמוזכר בפיוט 'ויהי בחצי הלילה'] ובלילה הזה בירך יצחק אבינו את יעקב אבינו, ואיתא בפרקי דר"א (פ"ק ל) שיצחק אבינו ע"ה אמר, בני זה הלילה שכל העולם כולו אומרים בו הלל, ואוצרות טללים נפתחים בו הלילה.

ד. יפה להעתיק דברים נפלאים שאמר הגר"א גוטמאכער זצלה"ה מגריידיץ (תלמיד הגרעק"א) בדרשת שבת הגדול (נדפס בקובץ מוריה קובץ שלז) שכיון שהלילה הזה היו בו הרבה ניסים, לכן בכל הדורות אם יש לאדם מזל רע באיזה ענין, או בחיי או בבני או במזוני, יש לו להתפלל ע"ז בלילי פסח, ובלילה הזה אפשר בקל לשבר המזל והטבע, ומסוגל להפציר בתפלה יותר מר"ה ויוה"כ. ובזה ביאר פלא והפלא על מרדכי ואסתר שגזרו תענית בימי פסח, הלא היה עוד זמן רב עד י"ג אדר שלאחר פסח, ויותר היה להם להמתין על ימי הדין ר"ה ויוה"כ, אלא שידעו ג"כ מסוד זה שיותר יש לפעול בליל פסח לשבר המזל והמקטרג ולהכי גזרו תענית בימי הפסח דוקא.

העתידה אמר 'שמורים לכל בני ישראל לדורותם', פירוש לסוף הדורות, בעגלא ובזמן קריב, עכלה"ק.

ויעזור ה' שנזכה לגאולה במהרה עוד טרם ליל הסדר, אך כוונת האוה"ח הק' שכאשר אנו יושבין מסובין בסדר צריכים אנחנו להיות מוכנים ומזומנים לעלות לציון ברננה, שהחלק האחרון של ליל הסדר מוכן ומזומן לגאולה העתידה, כשבני ישראל מקיימים את הסדר באהבה ויראה, הרי זה מעורר כח גדול לגאולה, ונעשה 'נרצה', ונעשה התעוררות גדולה לגאולה העתידה, שבליילה הזה יש בכל שנה גאולה חדשה שנגלים שוב פעם ויוצאים ממצרים, והאהבה גדולה עד למאוד וזה גורם התעוררות גדולה, והגאולה יכולה להתגלות בפועל אכ"ר.

ג.

מצות אכילת מצה ומצות סיפור יצי"מ - המצה משתבחת ע"י סיפור יציאת מצרים

ובאמת ב' המצוות הללו קשורים זה בזה, כי המצות נקראים לחם עוני, שעונים עליו דברים הרבה (פסמיס לו, א) והיינו שמספרים סיפור יציאת מצרים על המצות. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, ולכאור' יש לדקדק דהו"ל הרי 'הוא' משובח שהאדם המספר הוא משובח. וי"ל שהכוונה על המצה, שהמרבה לספר ביציאת מצרים על המצה, נמצא שהמצה משובח יותר, כי מעלת המצה היא שעונים עליו דברים הרבה, ואם מרבים לספר עליו הרבה ביציאת מצרים הוא משובח יותר, כי יש לו יותר ערך נעלה. וב"ה כהיום אפשר דרא אופים מצות מהודרות ביותר, מחפשים הידורים רבים וחומרות במצה, שתהיה אפוייה יותר, ח"י רגעים, ותנור ראשון, שיטת רש"י ושיטת הרא"ש וכו' וכו', אך צריך לדעת שיש עוד הידור, אם מרבים לספר סיפור יציאת מצרים על המצה, אז המצה משובחת ומהודרת יותר.

ונמצא שב' המצוות הללו שיש לנו בלילה הזה הם סותרים ודוחקים זה את זה, כי המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח, וכדי שנוכל לאכול את המצה ותהי' משובחת לענות עליו דברים הרבה ולספר הרבה ביציאת מצרים, ומצד שני כשקרבה שעת חצות כבר

(שמות יג, מז) 'ליל שימורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שימורים לכל בני ישראל לדורותם'. וזל"ק יכוין הכתוב לרמוז ה' נסים מופלאים שזמנם לילה זה, א] בימי אברהם כשהכה את ארבעה מלכים ויחלק עליהם לילה' (נלאשית יד, טו) ב] ביציאת מצרים דכתיב (שמות יג, כט) 'ויהי בחצי הלילה'. ג] בימי חזקיהו כשהכה גבריאל מחנה סנחריב דכתיב (מ"ז יט, לה) 'ויהי בלילה ההוא'. ד] בימי מרדכי ואסתר 'בלילה ההוא נדדה שנת המלך' (אסתר א, ה) גאולה העתידה. ובוזה יתבאר הכתוב, שכנגד נס אברהם אמר 'ליל שימורים הוא לה', כי באמצעות הנס נתגלית אמתתו יתברך וכו', וכנגד מצרים אמר 'להוציאם מארץ מצרים', וכנגד נס חזקיהו אמר 'הוא הלילה' הידוע לנס וכו', וכנגד נס מרדכי אמר 'הזה לה', וכנגד גאולה

רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, ובליל הסדר נתן לנו השי"ת הרבה מצוות, מצוות דאורייתא ומצוות דרבנן. [והרה"צ רבי שמואל הומינר זצ"ל בעל עבד המלך, חיבר חיבור מיוחד בשם 'מצוות בליל הסדר' ובו מנה את כל המצוות מדאורייתא ומדרבנן שיש לקיימם בלילה הזה, כמו מצות ברכת המזון, ושמחה, ויראת ה' ואהבת ה' וכו', ובסך הכל הגיע למנין קס"ה מצוות]. אך המצוות המיוחדות שיש בלילה הזה, הם ב' מצוות דאורייתא שמקיימים אותם בפה, בקנה ובוושט, בקנה מקיימים מצות סיפור יציאת מצרים, ובוושט מקיימים מצות אכילת מצה. וידועים דברי החתם סופר זי"ע (שו"מ מו"מ סי' קט) שמצות עשה של אכילת מצה משומרת בליל פסח היא יחידה נשאת לנו מכל מצות אכילה שבכל התורה, אין לנו פסח ולא קדשים לא תרומה ולא מעשר שני רק מצוה אחת משנה לשנה. [ואין להקשות ע"ז, דהא יש לנו מצות אכילת כזית בסוכה, כי באמת שם אי"ז מ"ע של אכילה, כי המצוה היא ישיבת סוכה אלא שצורת קיום המצוה אחז"ל שהוא ע"י אכילה, ואף שאם אדם לא אכל כזית פת בסוכה בליל יו"ט ראשון ביטל מ"ע דאורייתא, אך ביטל מצות ישיבת סוכה ולא מצות אכילה בסוכה].

ליל התקדש חג

ברגע האחרון קודם חצות, כי רצה להרבות עוד בסיפור יציאת מצרים. וגם אנו יכולים להעיד שהנסיון מוכיח, שמרבים הרבה בסיפור יציאת מצרים, וזה לא מדרגה מיוחדת, אלא זה שייך לכל אחד ואחד, שמספרים ושמחים ומדברים עם הילדים הרכים, עד שלפתע מזכירים שעוד כמה רגעים הוא זמן חצות, ואז בבהילות נותנים לכל אחד מצה, וזה ממש מצב של חפזון. ובמנהגי חתם סופר מובא שלא הקפיד על אכילת אפיקומן קודם חצות (עי' אריכות ענין זה בספר מועדי הסופר למג הפסח עמ' תנצ) ולפי הנ"ל יתכן שהחתם סופר נקט שהאריכות והריבוי בסיפור יציאת מצרים עדיף טפי מאכילת אפיקומן קודם חצות. ואמנם זה ברור שאין שום היתר לאכול אפיקומן אחר חצות אם מבזבזים את הזמן ומתעכבים ללא שום מטרה, אבל אם המטרה היא לספר ביציאת מצרים, אז יש עדיפות בכך כי עי"ז משבחים את המצה.

צריך לאכול ולקצר בסיפור כדי לאכול את המצה בזמנה, שהרי אכילת מצה היא ג"כ מצוה מדאורייתא. ואם כן האדם אינו יודע להשית עצה בנפשו, כי הוא רוצה להרבות ולספר עוד ועוד סיפור יציאת מצרים, ומצד שני הוא צריך לקצר, והתוצאה היא שאוכלים את המצה בחפזון. ובדרך הזה כתב החת"ס (דרשות ח"צ עמ' ערה ד"ה ואלמס) עה"פ 'ואכלתם אותו בחפזון' וז"ל, שיאריך בסיפור יציאת מצרים כ"כ בשעה שמצה ומרור ופסח מונח לפניו עד שלבסוף יהי' הזמן בהול לאכול פסח קודם חצות או קודם עמוד השחר, באופן שתהי' האכילה גופא בחפזון ובבהילות. והחתם סופר מסיים את דבריו בזה הלשון 'והנסיון מוכיח'.

ומ"ש החת"ס 'והנסיון מוכיח', מעיד שכן נהג הוא בעצמו, שאכילת המצה היא בחפזון ובבהילות,

ד.

ברוך שומר הבטחתו – ודבר א' מדבריו לא ישוב ריקם

שנה, לפי שחפץ לקרב גאולתם של ישראל, וי"א שחישב אותן ארבע מאות שנה מיום שנולד יצחק (רש"י נרשט טו, יג ועוד) וי"א שקושי השעבוד השלים מנין השנים (עי' פרשת דרכים דרוש חמישי). וי"א שהקדש מפקיע מידי שעבוד (ינמות מו, א) וישראל ביצי"מ נתקדשו לה', כמ"ש 'והייתם קדושים לאלוקיכם אני ה' אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים', פי' לפי שהיו ישראל קדושים לה' לכן הוציאתם קודם זמנם, (הגדת חת"ס והגדת שמחת הרגל להחיד"א).

ואולם אף שגאלם השי"ת ברוב רחמיו קודם הזמן שנקבע [כדי שלא ישתקעו חלילה במ"ט שערי טומאה], מ"מ כדי להשלים שנות הגלות במצרים, נשתעבדו ישראל בארבע גלויות לאחר יציאתם ממצרים (עי' מגילה ט, א ומכלתא שמות יב, מ), ועי"ז אמר השי"ת למרע"ה 'אהיה אשר אהיה', אהיה עמם בצרה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכויות. ונמצא שבע"כ צריך כביכול ה' להחזיק ולהציל את בני בגלות כל השנים כדי להשלים את גאולת מצרים, ומה שאנו מצפים לגאולה השלימה, היינו לשלימות גאולת מצרים, כי אותה הגאולה עדיין לא הושלמה.

בנוסף ההגדה ברוך שומר הבטחתו לישראל וכו', הקשו המפרשים, מה החידוש בכך שהקב"ה שומר הבטחתו, והלא בודאי אם הבטיח צריך לקיים הבטחתו. ויש מפרשים 'שומר הבטחתו' הוא מלשון 'ואביו שמר את הדבר' (נרשט לו, יא) ופירש"י שהיה ממתין ומצפה מתי יבוא. וכן פירש"י עה"פ 'ליל שימורים הוא לה' (שמות יב, מג) שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים.

והנה א' מי"ג מידות של רחמים 'ואמת', ולכאור' צריך להבין איך היא מידה של רחמים, וכי יתכן שלא יהיה אצלו ית' מידה של אמת, וכי איזה מידה הוא זו שהוא ית"ש אינו שקרן ח"ו? וי"ל בביאור מידת אמת שהוא ית' מאמת את דברו, שכל מה שאמר והבטיח, הרי הוא יסובב כל הסיבות שיתקיימו הדברים, ואפי' אם בני אינם ראויים שיתקיימו הבטחותיו, מ"מ יסדר ויסובב הכל שיהיו ראויים לכך. וכמו שמצינו במפרשים (עי' רש"י רש"ט ומחזור ויטרי) שכיון שהגזירה היתה שישתעבדו בני ארבע מאות שנה בארץ לא להם, והקב"ה חישב את הקץ, והפחית ק"ץ שנים משעבודם ולא נשתעבדו אלא מאתיים

והנה קודם שיצאו בני ישראל ממצרים ביקש השי"ת ממרע"ה 'דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו וגו' כלי כסף וכלי זהב וגו' (שמות י"א, ג) וברש"י הביא דרשת חז"ל (נרמט ט, א) אין נא אלא לשון בקשה, בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדו וענו אותם קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם. והקשו המפרשים (עי' מהרש"א ופני' נרמט טס) לכאור' מה ענין הבקשה כאן, וכי בלא הטעם 'שלא יאמר אותו צדיק' אינו צריך לקיים הבטחתו. אמנם להנ"ל מובן שעפ"י האמת עדיין לא הגיע זמנם להיגאל, וממילא לא היו צריכים לצאת ברכוש גדול, ועדיין צריך להשלים אהיה אשר אהיה, ומ"מ ביקש השי"ת 'דבר נא', שרצונו ית' לתת להם רכוש גדול אפי' שאינם ראויים לכך עדיין.

ובזה יל"פ מה שנאמר בהגדה מיד אח"כ 'והיא שעמדה לאבותינו שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם', כלומר מה שהשי"ת הוא 'שומר הבטחתו לישראל וחישוב את הקץ', והוציאם ממצרים קודם זמנם, היא שעמדה לאבותינו ולנו, שבכל הגלויות בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, והוא מצילנו מידם כיון שעדיין אנו עומדים באמצע התשלומין, וגם זה נכלל בשומר הבטחתו לישראל. וזה הטעם לכך שמגביהין הכוס באמירת 'והיא שעמדה', ופי' הראשונים שהוא ע"ש 'כוס ישועות אשא' (עי' לקט יושר נסח הווקמ), ולהנ"ל ביאור הדבר הוא שמגביהין הכוס בהודאה על כל הישועות שיש לבני בכל הגלויות, שהקב"ה מושיע אותנו ומצילנו מידם.

ה.

זה השולחן אשר לפני ה' - בלילה הזה אנו סמוכים על שולחן המלך

הרה"ק בעל חידושי הרי"ם זי"ע בטעם הדבר, לפי שעשה השי"ת עמנו נסים למעלה מדרך הטבע, לכן צריך האדם להתאמץ ולקיים יותר מן הטבע. ועוד י"ל דהנה ידוע מ"ש בספ"ה ק' שהד' כוסות הם לתקן מה שפגם בד' אותיות משם הוי"ה, ובנוסח הלשם יחוד שנדפס בכמה הגדות, שכוס ראשון הוא נגד רוח שטות לבטל אותו, וידוע מ"ש חז"ל (סוטה ג, א) שאין אדם חוטא אלא א"כ נכנסה בו רוח שטות, וא"כ השפעת כוס ראשון הוא להציל את האדם מן החטא, וכוס שני לבטל רוח זנות, וכוס שלישי לבטל רוח חמדה, וכוס רביעי לבטל רוח חטאה, וכדאי לומר קודם כל כוס נוסח זה בכוונה. ועל כן אפי' עני שבישראל, אין עני אלא בדעת, ודעת זה סדר טהרות (שנא לנ, א) לא יפחתו לו מד' כוסות, שבאמצעות הכוסות אפשר לבטל את כל העניות שלו, ובודאי שכדאי לו לאדם למכור כסותו לצורך ד' כוסות, ויחזור להתעשר ביתר שאת בגו"ר.

ובתב בתפארת שלמה (לשנא הגדול ד"ה צמסנה) שבלייל הסדר כל השלחן נסדר למעלה לפני השי"ת. וביאר בזה לשון המשניות בפרק ערבי פסחים (קיד, א) מזגו לו כוס ראשון וכו', הביאו לפניו מצה וכו', ובזמן שביהמ"ק קיים הביאו לפניו את הפסח וכו'. ולכאור' יש לדקדק למה כ' הביאו לפניו, מזגו לו וכו' בלשון נסתר, דהו"ל מוזגין

ידוע מאמר צדיקים שפי' במ"ש חז"ל לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה, היינו שבזכות מצות מצה עונים מן השמים לאדם לכל משאלות לבו ולכל בקשותיו, כמו יענך ה' (עי' אמרי נועם על הגדש"פ מגיד אות ג' ומהר"י מענלוא על הגדש"פ ד"ה הא לחמא עניא) ולכן נאמר 'שעונין עליו' ולא שאומרים עליו, והוא על דרך הפסוק 'תקרא ואנכי אענך וגו', ומשפיעים עליו השפעות טובות כפי תפלתו ועתירתו, מ'קען פועל' אסאך גוטע זאכן'. ומ"ש במשנה (פסחים קטו, א) מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל, היינו ששעת אמירת ההגדה הוא עת רצון, וכאן הבן שואל מאביו שבשמים. ומה שהבן בפועל שואל את אביו את הד' קושיות, זה רק רמז למה שמתרחש בעולמות העליונים, ובשעה שהבן שואל את אביו, יכול האב לשאול כלפי שמיא, וכעת הוא עת רצון, 'ונצעק אל ה' אלקיני', ונותנים לו לאדם רשות לשאול ולבקש את כל אשר על לבבו הן בגשמיות והן ברוחניות, כל מה דבעי שאיל ויהיב ל'.
ו**גם** לענין ד' כוסות, איתא בשו"ע (או"ח סי' תעז סי"ג) אפי' עני המתפרנס מן הצדקה ימכור מלבושו או ילווה או ישכיר עצמו לד' כוסות, ומקורו במשנה ריש ערבי פסחים, ולא מצינו כן כי אם בד' כוסות ובנר חנוכה, ואפי' לענין מצות דאורייתא לא מצינו דין זה. ומבאר

ליל התקדש חג

כוס ראשון, וכן מביאין מצה, ולמה כ' התיבות 'לו' 'ולפניו'. ופי' התפארת שלמה שהכוונה כלפי מעלה, ולפניו הוא לפני הקב"ה ית"ש, שהוא מיסב בכל בית בלילה הזה, ומביאים 'לפניו' יתברך את סדר מצות הלילה בשעה הזאת, וישראל הם המביאין והמוזגין לפני המלך הקב"ה, וזהו 'לפניו' כמ"ש 'ונאמר לפניו שירה חדשה', כי אנו סמוכין על שולחנו בלילה הזה בקירבה גדולה ונפלאה עכדה"ק.

ומבואר בזה שאע"פ שבעוה"ר גלינו מעל שולחן אבינו שבשמים, וכדאי' בגמ' (נרכות ג, א) שבכל יום הקב"ה מנענע בראשו ואומר 'מה לו לאב שהגלה את בניו ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם, אך בלילה הזה הבן חוזר להיות סמוך על שולחן אביו שבשמים. וזהו 'ובמורא גדול זה גילוי שכינה', פי' שיש גילוי שכינה בכל בית מישראל בליל הסדר, 'וכאן הבן שואל' ולבקש כל משאלות לבו. וידועים דברי החת"ס (דרשות ח"ב עמ' רנ"ב) וז"ל, מובטחים אנחנו אפילו בגלות החיל, בשעה שאנחנו יושבים לספר יציאת מצרים לבנינו, להשריש בלבבותם ביראת ה', אזי שפע אלקי עלינו כמו בצאתנו ממצרים.

ואיתא בתוס' (נרכות מג, א ד"ה אמר) לענין מי ששכח לאכול אפיקומן, ונתכוין לברך ברכת המזון,

וכבר אמר הב' לן ונברך, דבכל ימות השנה אם אמר הב' לן ונברך הוי היסח הדעת, ואם רצה לאכול צריך לחזור ולברך, מ"מ בליל הסדר אינו נחשב היסח הדעת, 'דאנן אתכא דרחמנא סמכינן', ואם שכח וברך ולא אכל אפיקומן אין צריך לחזור ולברך ברכת המוציא. וכן נפסק הלכה למעשה (עי' או"ח סי' קעט סעי' יא וסי' תע"ז סעי' ז וזמג"א ומחזיקי"ט ס"ט). והיינו כי בליל הסדר אנו ממש סמוכים על שולחן גבוה, זה השולחן אשר לפני ה', והוא יתברך בעל הבית ובעל הסעודה, וכדין אורח הסמוך על שולחן בעל הבית, שאפי' אם היה בדעת האורח לברך, אם דעת בעה"ב היה להביא עוד מאכלים לסעודה, אי"צ לחזור ולברך, כי האורח אינו הקובע אלא בעה"ב הוא הקובע.

והנה אף בשבת קודש יש חיוב לאכול בשר ודגים, אבל מי ששכח ולא אכל בשר ודגים, בודאי אם כבר נתכוין לברך ברכת המזון, אזי צריך לחזור ולברך, כי אף אמנם שיש מצוה לאכול בשר ודגים, אך מ"מ הוא בעל הבית וכיון שהסתיח דעתו אינו רשאי לאכול בלא ברכה. משא"כ בליל הסדר האדם רק האורח והשי"ת הוא בעל הבית, 'ומוזגין לפניו ומביאין לפניו', 'ואנן אתכא דרחמנא סמכינן', ובעל הבית קבע שעדיין צריך לאכול אפיקומן, וע"כ אינו צריך לחזור ולברך. יסוד זה אינו עפ"י דרש או אגדה, אלא כן הוא הלכה למעשה.

1.

סיפור יציאת מצרים - הזרחת אור האמונה בלב הבנים

כפשוטה]. ואחר אמירת ההלל 'נרצה' ציוה להנשים שילכו לישון, ואז התחיל בעבודתו באמירת הפיוטים וביאר אותם. [ועפ"י חשבון, אם כזית ראשונה אכל ממש קודם חצות כנ"ל, א"כ אחר שולחן עורך צפון וברך והלל, בודאי כבר נתאחזה השעה מאוד, לכן ציוה עליהן שילכו לישון ואז התחיל בעבודתו שלון].

ובודאי שכאז"א צריך להתנהג כהחתם סופר, שאם הוא שהיה גדול וקדוש, ובודאי היה לו לדרוש על כל אות ואות מדברי ההגדה, עם כל זה בעת אמירת ההגדה לא אמר 'שום דרוש', אלא רק התייחד לספר ולתרגם לבנים ולבנות, כ"ש שאנו נתנהג באופן זה. אמנם לזה צריך להתכונן הכנה דרבה, כי לפי דעתו של בן אביו מלמדו, ואי

בלילה הזה מצווים אנו לספר ביציאת מצרים, ועיקר המצוה היא לספר לבנים ולבנות 'והגדת לבנך'. ומסופר על החתם סופר זי"ע (מנהגי נעל חתם סופר פ"י אות טו) שכל עיסוקיו באמירת ההגדה לא היה אלא עם בניו ובנותיו הקטנים, ותרגם להם כל תיבה ותיבה בהגדה, וביאר להם תוכן הענין ולא אמר שום דרוש. ומסופר על הרבנית אשת הכתב סופר זי"ע שסיפרה שכאשר היתה בליל הסדר אצל חותנה מרן החתם סופר זי"ע, לא יכלה להביט בפניו הקדושות בעת אמירת ההגדה מפני שקרן עור פני משה באור יקרות, כשם שאין אדם יכול להביט על השמש בגבורתה, [וזהו אעפ"י שלא אמר שום דרוש או סוד, אלא רק אמר את ההגדה וביארה

הילדים יודעים הכל, ולא מחדשים להם שום דבר, אין זה נחשב סיפור, ובמה מקיימים את המצוה, אלא צריך שיעורר את הילדים וימחיש להם את הסיפור בדברים מחדשים וזה נוגע לא רק לבנים קטנים אלא גם לבנים גדולים, כי המצוה של 'והגדת לבנך' אינו תלוי בגיל, ולפי דעתו של בן אביו מלמדו.

והרמב"ם (ספר המנוחות מלווה קטן) שמצות סיפור יציאת מצרים לבנים הוא מתחילת הלילה, וז"ל, ובא הפירוש והגדת לבנך יכול מר"ח ת"ל ביום ההוא וגו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, כלומר מתחילת הלילה אתה חייב לספר, עכ"ל. ומבואר מדברי הרמב"ם שמ"ש בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך אין הכוונה משעה שכבר יושבים מסובין על שולחן הסדר, בזמן שכבר אפשר לקיים מצות אכילת מצה ומרור, מאותה שעה צריך כבר להתחיל לקיים מצות והגדת לבנך. כי הרמב"ם מפרש 'בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך', אין הכוונה בשעה שהוא באמת מקיים בפועל המצוה, אלא 'מתחילת הלילה' בזמן קיום המצוה שאפשר לקיימה, מעת שהוא עדיין בביהמ"ד לפני תפלת ערבית ואחריו.

ועוד טעם יש להתחיל בסיפור יציאת מצרים כבר מסיום התפלה והיציאה מביהמ"ד, דהנה הברכה שמברכים על אכילת מצה, נמשך גם על אכילת האפיקומן, והברכה שמברכים בורא פרי האדמה על הכרפס נמשך גם על אכילת המרור, והברכה שמברכים על ההלל בביהמ"ד נמשך גם על ההלל שאומרים בהגדה, ואם כן לכתחילה אין להפסיק בדיבור במשך הלילה, וזה דבר נפלא שבמשך כל הלילה יהיה 'פה סח', להתעסק אך ורק בעניני המצוות וסיפור יציאת מצרים, שאם כבר מעת שהוא בביהמ"ד צריך לכוון על ההלל שבהגדה, ועל המרור כבר צריך לכוון כבר משעת אכילת הכרפס, ומשעת אכילת מצה כבר חושב על האפיקומן, א"כ אין מקום כלל לדבר דיבורים מיותרים.

ואין המדובר רק על סיפור יציאת מצרים, אלא לעשות את הקשר מער"פ, לדבר עם הבנים בסבלנות על דא ועל הא, והיציאה מתחזק בלילה הזה יותר מתמיד, הוא מכין מניעות רבות, ומעורר כעס ומריבה, וגם על זה צריך הכנה גדולה, שלא להביט על שום מניעה, כי מאוד

אפשר שאדם יהיה מנותק מבניו ובנותיו, ולפתע בליל סדר יתחיל לדבר אליהם ולנסות להשפיע עליהם, ועל כן צריך אדם להתכונן למצות והגדת לבנך, ולמצוא דרכים למשוך את לב הילדים. וכבר ביארנו לעיל למה צריך הכנה לחג הפסח, הרי השי"ת מוציא כל אחד בלי חשבון בדילוג, וא"כ לכאור' אפשר 'ליפול' לתוך הסדר ללא הכנה וכך לצאת מאפילה לאורה. וביארנו שצריך הכנה על ענין האמונה, האמנתי כי אדבר, שרק באמצעות האמונה יוצאים מאפילה לאורה. אך יתכן להוסיף עוד שצריך הכנה לצורך הילדים, מפני שאם מגיעים אל הסדר בלא הכנה כראוי, אז אי אפשר לקיים את מצות היום של סיפור יציאת מצרים כראוי ונכון.

ומצינו בחז"ל תקנה מיוחדת לליל הסדר, 'מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי שיראו שינוי וישאלו', ונפסק כן בשו"ע (או"ח סי' מעז סע" טז) ועל זה הדרך צריך למשוך כל נער על פי דרכו, כדי שיוכל להשפיע ולנטוע בלבו ולהזריח עליו את אור האמונה. ואם ח"ו מפסידים את השעה בלילה הזה, הרי זו אבידה שאינה חוזרת ומעוות לא יוכל לתקון, כי בלילה הזה אפשר להשפיע על כל השנה, כי נפתח קשר בין האב לבנו ויש לזה השפעה לאורך כל השנה, כי במשך כל השנה יתכן שאדם יתאמץ ולנסות להשפיע על ילדיו אך לא תעלה בידו, אבל בלילה הזה התוה"ק נותנת כח ואפשרות לעשות את הקשר, 'והגדת לבנך בלילה ההוא', ומביא סדר לכל השנה כולה. ויתכן שמ"ש 'והגדת לבנך' אי"ז רק מצוה אלא גם הבטחה, שעי"ז יכול אדם למשוך את בניו אליו, 'והגדת' הוא לשון המשכה, כמ"ש גוד או אגוד, והוא גם לשון אגודה באגודה אחת, 'והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם', ועל הדבר הזה מיוסד כל הלילה.

והנה הילדים בזמנינו יודעים את הסיפור עם כל פרטיו ודקדוקיו, כי הם כבר לומדים את הסיפור מפני המלמדים, ולפעמים הם יודעים יותר מדרשים מאשר האב, וא"כ איך מקיימים את המצוה לספר סיפור יציאת מצרים. ועל כן צריך להקדיש זמן קודם החג וללמוד ולהתכונן למצות סיפור יציאת מצרים, וזהו אחד מההכנות העיקריים שצריך להתכונן לחג, לחשוב איך לספר את הסיפור, מה לחדש להם לילדים, שיהיה סיפור, כי אם

ליל התקדש חג

הזמנה, וזהו סימן שצריך לעמוד מוכן ומזומן לערוך את סדר הלילה הקדוש, בלי שהיות ועיכובים כלל.

וזהו הענין של הכנת הקערה, להכין את הג' מצות והביצה והמרור והכרפס וכו', וצריך לדעת פשוטו של ענין הקערה, שאם ישאל הבן למה עושים קערה, שאלה זו אינה נכללת בשאלות של מה נשתנה, אבל הרי בודאי יש לשאול למה מכינים קערה, וכמובן שיש בהם סודות נוראים ונעלמים, אבל עפ"י הפשט הטעם הוא בכדי שהכל יהיה מוכן. וזה גם הענין של 'חפזון', שאין כוונת הפסוק דוקא במהירות, אלא נעליכם ברגליכם ומקלכם בידיכם, להיות מוכן, וזהו ענין המצה שלא יאכל לחם עצלות, וזהו 'קדש' להיות מוכנים ומזומנים לצורך הבנים שלא ישנו ולא ירדמו.

חשוב שבליילה הזה יזכה אדם לעשות קשר אמין עם הילדים. אנו מוצאים בהגדה את כל מיני הבנים, כי ליל הסדר הוא מסילה ודרך לכל הבנים, אבל מ"מ צריך לדעת שכדרך שבא לראות כך בא להיראות, כי כשהבנים רואים שהאב מוכן ומזומן אז הם נמשכים בדרכו.

ובעל ההגדה פתח בליל הסדר בסימן תיבת 'קדש', ופשטות הכוונה היא לעשות קידוש או מלשון קדושה להתקדש, [וכבר הבאנו לעיל מ"ש צדיקים שבליילה הזה 'קדש' הוא קודם 'ורחץ', בדילוג שלא בהדרגה, שקודם צריך להתקדש ברום המעלה ואח"כ 'ורחץ']. אבל יש עוד משמעות לתיבת 'קדש', כמו שפירש רש"י (נראה לך, לא) 'הקדשה - מקודשת ומזומנת, וכן 'ציויתי למקודשי' ודרשו חז"ל (נכוח מ, ג) שהוא לשון

ז.

כנגד ארבעה בנים דיברה תורה - חינוך כל נער ונער על פי דרכו

יום, הוא יוכל להשפיע על בניו, ת"ל בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, כי בליל התקדש החג יש אתערותא קדישא שאפי' אם בא במצב של עירום וערי' בלא שום הכנה כלל, גם יזכה לאורות והשפעות של הלילה, ויוכל האדם למשוך את בנו ולקרבו אליו.

ובמ"ש הרה"ק בעל אוהב ישראל (לפסח ד"ה יכול מר"ס) וזל"ק, באמת אף אם התינוק שואל את האב שאלה זו בשאר ימות השנה אז יכול האב ג"כ להשיב להבן כפי הכתוב בתורה, אך דהתוה"ק מורה לנו דכל ימות השנה אף אם יאמר להבן הסיפור יציאת מצרים לא יהיו אז הדברים מתיישרים בלבו ולא יכנסו באזניו כי זה תלוי באמונת הלב ולא כל מוחא סביל דא. וזה"ש לנו התורה בעבור זה ודרש בעל ההגדה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך ר"ל, בליל פסח שאז מתגלין הארת המוחין אשר רומזין לזה המצה והמרור ובזו הלילה מתגלה אור השכל והאמת והאמונה וחופף בלילה הזה על כל זרע ישראל ואז כשתשיב לבך תשובה זו ותגיד לפניו כל הסיפור הלז אז בודאי יכנסו דברי האב באזני הבן ויאמין באמת ביציאת מצרים משא"כ בשאר ימות השנה שאז החשכות

ברוך המקום ברוך הוא, ברוך שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא, כנגד ארבעה בנים דיברה תורה וכו'. הנה לכאור' יש להתבונן, למה סידר בעל ההגדה באמצע מצות מגיד ענין חינוך ארבעה בנים, שיש ללמד את החכם ולהקהות את שיני הרשע וכו', ומה ענין זה לסיפור יציאת מצרים. ומבואר שעיקר ענין סיפור יציאת מצרים הוא חינוך הבנים, והוא מעקרי עבודת ליל הפסח להשריש בלב הבנים את האמונה בה' ובמשה עבדו, ולעורר את נפשם לאהבת הבורא ב"ה ועבודתו, כמ"ש (שמות י, ג) 'ולמען תספר באזני בנך ובן בנך וגו' וידעתם כי אני ה''. וכנגד ארבעה בנים דברה תורה, היינו יש ד' אופנים בקיום מצות סיפור יציאת מצרים, שהם יסודות החינוך. חנוך לנער על פי דרכו, דרכו דייקא, ולפי דעתו של בן אביו מלמדו.

והנה בנוסח ההגדה אי' יכול מראש חודש ת"ל ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעוד יום, ת"ל בעבור זה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. והוא מ"ע מדאורייתא לחנך את הבנים ולספר להם סיפור יציאת מצרים דוקא בליל הסדר בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. ויכול מראש חודש ת"ל ביום ההוא, פ"י שלא תאמר דרך מי שעשה הכנה דרבה לקדושת חג הפסח מראש חודש או לכל הפחות מבעוד

מלשון קשר, כמו אגודת אזור, אגודת לולב. ועל כן נאמר 'והגדת לבנך', ולא נאמר 'ואמרת' או 'ודברת', והיינו שבליילה הזה צריך אדם לעשות בינו לבין בניו קשר אמין וחזק, לקושרו ולאוגדו בעבותות אהבה, קשר שישאר לאורך כל ימות השנה. ואמנם לאידך גיסא מצינו שהגדה הוא לשון דברים קשים כגידין, כמ"ש רש"י עה"פ 'ותגיד לבני ישראל', ולפי"ז והגדת לבנך מתפרש שיגיד לו דברי כיבושים ותקיפין.

ואשר נראה בזה שהדרך הנכונה בחינוך הבנים היא, לעשות את הקשר הנכון בין האב לבנו בשילוב של משיכה בלשון רכה ובדיבורים קשים כגידין, ובגדר שמאל דוחה וימין מקרבת (סנהדרין ק, ז ועוד) ולזה צריך הרבה סיעתא דשמיא, לא לקרב יותר מידי ולא לרחק יותר מידי, אלא לעשות את הקשר במידה ובמשקל הראויים, פעמים יתנהג לחנכו יותר בחיבה ואהבה ולפעמים יותר בקפידה ודברי מוסר וכיבושין. אבל תמיד יזכור את שניהם, וכמו שהמשילו חז"ל הק' לשתי הידים ימין ושמאל, וכדרך בנ"א להשתמש בשניהם גם יחד, כתרין רעין דלא מתפרשין, וזה בלא זה א"א. וע"ז ביקש רחמים יעקב אבינו ע"ה, [המחנך ראש וראשון בכלל ישראל, אב שנים עשר שבטי י-ה] הצילני נא מיד אחי מיד עשיו וגו', פן יבוא והכני אם על בנים, הרמז בזה על שמירת הבנים מיד הסט"א, והתקין עצמו לשלשה דברים לדורון לתפלה ולמלחמה, (רש"י נלאשית לז, ט) והרמז בזה, דורון זה ימין מקרבת, למלחמה זה שמאל דוחה, וכח התפלה באמצעו, שנצרך לתפלות ובקשת רחמים בלי הפסק, לסיעתא דשמיא לעשות הכל בימין ושמאל בזמנו הנכון ללא טעויות ח"ו, כי אם ידבר אל בנו תמיד רק בלשון רכה ויתנהג עם בנו רק באופן של חיבה בלבד, לא תצליח דרכו בחינוך. כי המה יודעים ומכירים היטב בחולשות הוריהם ולנצל אותם, ומאידך גיסא ללכת בתקיפות שלא במקומו הנכון זה עוד יותר גרוע וחורבן ח"ו, וסופו מי ישורנו כידוע ר"ל, ולכן דייקו חז"ל הק' דעיקר הדרך הוא לקרב וכמו היד ימין שהוא העיקר, אבל לא לשכוח את היד השנייה.

גובר בעולם עי"ז לא יוכל הבן לקבל דברי אביו ולהאמין בהם, עכלה"ק.

וענין זה מתקיים אף אם יאמר את לשון ההגדה כפשוטה בלא שום תוספות, ואינו מחדש שום חידושים לבן, מ"מ הוא מעביר לבנו את אשר שמע וקיבל מאביו, ואביו מאביו עד דור יוצאי מצרים, וזהו כח עליון של השפעת אמונה כי באמצעות אמירת ההגדה וסיפור יציאת מצרים האב מקשר את בנו אל שלשלת האמונה, וממשיך אל לבו ונשמתו את אור זיו האמונה המאירה בלילה הזה, וההשפעה נמשכת לאורך כל ימות השנה. אבל בודאי שנכון וראוי להתכונן בהכנה רבה ללמוד ענין סיפור יציאת מצרים ומדרשי חז"ל שהסיפור יהיה מלא תוכן, ואז ההשפעה על הבנים תהיה יותר גדולה ועמוקה, והדברים ישארו חקוקים במוחם תמיד, בבחינת אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, היינו שישאר טעם הפסח בפיו תמיד למשך כל השנה כולה.

אמנם כן הוא כידוע שגם הו"א הוא אמת, והס"ד היה שיכול מראש חודש יהיה מצוה לספר לבנים סיפור יציאת מצרים, והיינו משום שכבר בראש חודש מתחילה ההשפעה של חג הפסח להתנוצץ, ועל כן אף שלמסקנה נלמד מהפסוק ת"ל בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך, אבל מ"מ הרוצה באמת לזכות להאורות וההשפעות הנשפעים בליל הסדר, צריך להכין א"ע כבר מראש חודש, ולזה אמר 'יכול מראש חודש', דהיינו שאם 'יכולים' אזי בודאי טוב ונכון להתחיל את ההכנה לחג הפסח מראש חודש. והאמת הוא שאם יבוא אדם בליל הסדר ויתחיל לדבר אל בניו בלא שום הכנה מקודם, לא יהיה לזה השפעה טובה כראוי.

וידוע בשם צדיקים שאמרו שהגדה הוא מלשון משיכה, תרגום וימשכו ונגידו (נלאשית לו, כח) שמצות והגדת לבנך היא שימשכנו בלשון רכה בדברים המושכים את הלב, ובליילה הזה יש כח מיוחד בהגדה למשוך אל ה' את כל הארבעה בנים ולקרבם לאמונה ולעבודת ה', כל אחד על פי דרכו. וכן הגדה הוא

ה. וע"ד משל יש פעמים שילדים אינם רוצים ללכת לישון, כי הילדים בטבעם שמחים ועליזים, ויש אב שמכה את בנו ומכריחו ללכת לישון, אבל לא זו הדרך, כי אף שבפועל הצליח להכריח את בנו אבל עי"ז נשאר רושם שלילי, אלא צריך להיות

יצאו מאפלה לאור גדול, כך יכול כל רשע לצאת משעבוד היצר לגאולה ומאפלה לאור גדול.

תורת חינוך הבנים תורה שלימה היא, הלכות גדולות הם וכהררים התלויים בשערה (ע"י מניגה י, א) וכולי האי ואולי, כי צריך לזה סיעתא דשמיא, יש אנשים שהכניסו כוחות אדירים בחינוך ושפכו לבם כמים בתפלה, וקשה להם מאוד ומצטערים הרבה בדרכי בניהם ובנותיהם, ה' ירחם. ולאידך גיסא יש אנשים פשוטים וישרים שזכו לבנים הגונים ומצוינים, והכל בבחינה של 'בהדי כבשי דרחמנא למה לך', ואין לנו בזה שום השגה. והנה יש סבורים שזה נכלל במאחז"ל (מו"ק כח, א) שבני חיי ומזוני לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא, אבל באמת אין הדבר כן, דבגמ' שם הנידון הוא רק לענין אם יהיה לו בנים או לא, דזה תלוי במזלא ולא בזכותא, אבל אם הבנים יהיו הגונים או לא, ע"ז איתא בגמ' (נרכס י, א) שישע"י הנביא הוכיח את חזקיהו המלך על שלא רצה לישא אשה, ואמר לו דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו, וא"ל ישע"י בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעביד, יעוי"ש, ומבואר שזהו כבשי דרחמנא, וא"כ ברור שעל האדם לעשות כל מה שמוטל עליו, 'מאי דמפקדת איבעי לך למעבד', והזמן המסוגל לזה הוא בליל הסדר 'והגדת לבנך'. ויעזור השי"ת ויזכנו לראות בנים ובני חיים וקיימים עוסקים בתורה ובמצוות לשמה, בבריאות השלמות בגוף ובנפש, אכ"ר.

ויש לדעת שג' היסודות הללו של דורון תפלה ומלחמה, הם רק כל זמן שעדיין אפשר לחנכו ולהשפיע עליו, כאשר הבן הוא עדיין בגדר מקבל, אבל כאשר גדל הנער וכבר אינו מקבל מרות של חינוך, אז צריך רק לקרבו בכל מצב שהוא, כי כולי האי ואולי. [ואמנם כל זה הוא באופן שהוא שקט ואינו מזיק לאחרים, אבל אם הוא מזיק ומדבר דברי הבל ויכול לגרום קרירות לאחרים רח"ל, אז צריך להקהות את שיניו ולהשקיטן]. ולדאבון לב ענין זה מצוי בדורינו השפל, ה' ירחם, וצריך להתאמץ לקרב גם את הבנים הנחשלים, והלילה הזה הוא הזמן המסוגל לזה, לסלול את הדרך הטובה והישרה.

ובן מבואר לנו בהגדה שאפי' בן רשע רח"ל, שמרד באביו ובדרך התורה וכפר בעיקר ולועג 'מה העבודה הזאת לכם', אסור להתיימש ממנו ואסור לגרשו מעל שולחן הסדר, אלא בכל אופן צריך לעודדו ולחזקו, ורק אם הוא מדבר דברי הבל צריך להקהות את שיניו, אך עכ"פ צריך להביאו אל הסדר ולקרבו, וגם אליו צריך לדבר ולנטוע בו אמונה טהורה, ולספר לו את סיפור יציאת מצרים, וגדול כח הלילה הזה להפוך את הרשע להיות צדיק (ע"י ספר הסינון מנ"ה טו, דכוונת מעשי המנ"ה האלו היא יען האדם נפעל לפי פעולותיו, ואפי' רשע גמור אס' ישמלד נמורה ונמנאות, יטע אל הטוב וימית את היל"ה) וכשם שביציאת מצרים היו בני ישראל שקועים במ"ט שערי טומאה, וברגע אחד

ח.

למען תספר - גרדי המצוה המיוחדים של סיפור יציאת מצרים

והנה כבר דנו קמאי בענין מצות סיפור יציאת מצרים, שהרי בכל לילה יש מצוה של זכירת יציאת

באופן של 'והגדת' דהיינו משיכה 'קורא לה והיא באה', ויש אב שנוטל את בנו ומרמז על כתפו ורוקד עמו עד שמגיע אל המטה, וכך מפילו אל המטה מתוך שמחה, וכך הבן אוהב את הדבר ומבקש מאביו שלמחר גם יכניסו למטה באופן זה. אבל בסופו של דבר כך או כך לא לוותר לו. ודברים אלו אמורים גם לענין לימוד התורה שהאב לומד עם בנו, שלא ילמד עמו באופן שמלחץ אותו לבחון אותו ולבדוק עד כמה הוא יודע ומבין את מה שלמד בישיבה, כי זה גורם לחץ על הבן, אלא ישאל אותו אם חפץ ללמוד כעת, וינעים לבנו את הלימוד, והבן מרגיש מתיקות בלימוד עם אביו, אבל למעשה לא לוותר לבן. באופן זה זוכה האב לקשור קשר נכון בינו לבנו. השי"ת ירחם עלינו ויתקננו בעצה טובה למצוא את שביל הזהב בכל עת ובכל שעה, ויש לכוון ע"ז בכל יום בתפלת השכיבנו 'ותקננו בעצה טובה מלפניך'.

(עי' פמ"ג פתחה לה' ק"ט ול"ח נרכות דף י"ז ומנח"ס מנח"ס כה).
ומובא בשם הגרי"ז מבריסק שאמר בשם אביו הגר"ח שביאר כמה חילוקים בזה: א] שגדר מצות סיפור יציאת מצרים הוא כדרך המספר סיפור והשתלשלות כל הענינים מתחילה ועד סוף, ובזה שונה מזכירת יציאת מצרים שדי שיזכור שהוציאנו ה' אלקינו ממצרים ומפני כך אנו עבדים להשי"ת, ובכל ימות השנה די בכך, אבל בליל הסדר צריך לספר באריכות את כל הסיפור, וכל הניסים שארעו לאבותינו במצרים, מתחיל בגנות ומסיים בשבח. ב] שבליל פסח צריך לספר בדרך שאלה ותשובה דוקא, כדכתיב 'והיה כי ישאלך בנך וגו' ואמרת אליו, וכתיב 'והגדת לבנך', ועל כן הבן שואל 'מה נשתנה', והאב משיב לו ואומר 'עבדים היינו', ואם אין לו בן, אשתו שואלתו ואם לאו, הוא שואל את עצמו, ואפילו תלמידי חכמים שואלים זה לזה, ועכ"פ צריך להיות בדרך שאלה ותשובה, כי מי ששואל שאלה, הוא רוצה לשמוע תשובה. ונמצא שאופן קיום המצוה של סיפור יציאת מצרים, הוא שיקיים המצוה באופן שירצה הבן לשמוע. ג] ועוד חילוק יש בענין זה, שבליל פסח החיוב הוא לספר בטעמי המצוות, כמו שאמר רבן גמליאל 'כל שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור. פסח על שום מה וכו', משא"כ במצות זכירה בכל הלילות, די שיספר סיפור יציאת מצרים גרידא.

דבר נוסף ומיוחד ניתוסף בלילה הזה, שהוא חידוש נפלא, והוא הדין שבכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. ומקור הדין הוא במשנה (פסחים קטז, ג) והוא לעיכובא, שמי שאכל מצה או שתה את הכוסות בלא הסיבה צריך לחזור ולאכול מצה או לשתות את הכוסות, משום דבעינן דרך חירות, מפני שכעת הוא יוצא ממצרים. והרמב"ם (נפ"ו מה' ממן ומנח"ס ה"ו) הוסיף בזה בלשונו וכתב וז"ל, בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא 'עתה' משעבוד מצרים, שנאמר (דברים ו, כג) 'ואותנו

הוציא משם וגו', ועל דבר זה צוה הקב"ה בתורה (דברים ה, טו) 'וזכרת כי עבד היית' כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, עכ"ל. הרי שנקט שצריך לראות כאילו יצא עתה בשעה זו ממצרים, ואף שבמשנה איתא רק 'כאילו הוא יצא ממצרים', פירש הרמב"ם שהכוונה כאילו יצא עתה משעבוד מצרים. והרמב"ם כתב אתה בא' ועתה בע', כלומר שהחיוב הוא שתרגיש שאתה בעצמך יצאת עכשיו בשעה זו ממצרים. ויש להתבונן איך אפשר לקיים הלכה זו, הא זה דבר המסור ללב, כי לכאורה המציאות אינה שעכשיו יוצאים ממצרים בפועל, ואיך אפשר להגיע להרגשה כזאת, כאילו עתה ממש יוצא ממצרים. והרי דין זה הוא לעיכובא כמ"ש חייב אדם. נויש מדייקים בלשון הרמב"ם שכתב 'להראות' את עצמו, ולפי"ז יש מקום ליישב דאולי אין הכוונה שצריך שיראה א"ע וירגיש כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, אלא רק שיקרא את עצמו לאחרים, שיספר בהתפעלות ובמעשי הסיבה ודרך חירות שראו אחרים כאילו יצא ממצרים, אמנם בשינויי נוסחאות מובא שיש גירסאות ברמב"ם 'לראות את עצמו', וכן הוא גירסת המשנה, ולפי גירסה זו זוהי עבודה גדולה שירגיש כן בלבד.¹

וי"ל עפ"י דברי הרדב"ז הידועים שכתב יסוד נפלא (שו"ת רדב"ז ס"ג סי' תקמ"ו) שנשאל ע"ז שהחמירה תורה כ"כ בחמץ להצריכו בדיקה וביטול ושריפה, ואסרוהו חכמים בכל שהוא, ואינו מתבטל כלל, ולא נמצאו חומרות כאלו בשום איסור אחר שבתורה, דאי משום כרת הרי חלב ודם, ואי משום דאסור בהנאה הרי כלאי הכרם ושור הנסקל, ואי משום דלא בדילי מיניה הרי יין לנזיר וחדש ולא החמירו כולי האי. ועוד הקשה דמי עדיף מע"ז דאמרה תורה 'לא ידבק בידך מאומה מן החרם' וכל המודה בו ככופר בכל התורה כולה, ולא מצינו שהצריכה תורה בה בדיקה וביטול. ותי' הרדב"ז וז"ל, ועל כן אני סומך על מה שאמרו רז"ל במדרשות, כי חמץ בפסח רמז

ו. ובשלמא הא דכתב הרמב"ם, כלומר אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, יש לבאר ולהרגיש בפשטות, עפ"י מ דא"י בזה"ק שמסביב לארץ מצרים היתה בנויה חומה של כישוף, ולא היה שייך במציאות לברוח שם מעולם, וע"כ נקראת ארץ מצרים 'בית עבדים', וזהו כוונת בעל ההגדה באומרו 'ואילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו היינו משועבדים לפרעה במצרים', אבל הרגשה זו של 'עתה' בליל הסדר שאני יוצא ממצרים בפועל, האיך מקיימו.

מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה וניתוסף בעם ישראל וכו', וזהו בחי' יציאת מצרים, עי"ש.

וראיה לדבר יש להביא ממה שכתבנו חז"ל את גאולת ישראל ממצרים בשם 'יציאת מצרים', ולכאור' עפ"י דקדוק היה צריך לומר 'יציאה ממצרים'. אמנם הפי' הוא שעיקר תוקף הנס היה יציאת טומאת וזוהמת מצרים מקרב לבות בני ישראל, דביציאה מארץ מצרים לבד, בעוד שהטומאה עדיין אחוזה בקרב לבבות בני ישראל אי"ז עדיין גאולה, ולכן נקרא 'יציאת מצרים', כי בלילה הזה אין אנו יוצאים מארץ מצרים כפשוטו, אלא טומאת מצרים יוצאת מתוכנו, שזהו העיקר.

ואמנם בודאי מצות סיפור יציאת מצרים, כוללת את סיפור היציאה מארץ מצרים כפשוטה, שבני ישראל היו בגלות בארץ מצרים, והיו משועבדים בחומר ובלבנים ועבודה קשה, והמצרים עינו אותם והרעו להם. אבל מה שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא עצמו יוצא עכשיו ממצרים, אי"ז על היציאה מעבדות לחירות עפ"י פשט, אלא מה שהתרחש אז בפנימיות שזכו ישראל לצאת מטומאת מצרים וערות הארץ, כי זה באמת מתרחש בלילה הזה בכל שנה ושנה, וכעת אדם זוכה להתעלות ולהתרום באופן שאינו יכול להתרום במשך כל השנה. ובזה יש חיוב גמור שיתבונן וירגיש הרגשה זו, וגם זה הוא לעיכובא.

ט.

זילו ושמעו סיפורא דשבחא דילי – שמחת השי"ת ופמליא של מעלה בסיפור יציאת מצרים

ובבני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ד דרוש 6) כתב שראוי להתבונן מהו השבח הגדול שהפמליא של מעלה באים לשמוע את סיפור יציאת מצרים ומשבחין את ישראל על הסיפור הזה, הלא השי"ת עושה הרבה ניסים ונפלאות, ובודאי מי שעושה לו טובה מחויב לספר ולהחזיק טובה למי שעשה לו טובה כזו. וכתב לבאר על דרך משל מי שהיה עבד ונעשה לו נס גדול וניצול מצרה גדולה, אבל אחר כך באו עליו עוד צרות רבות, ובמשך שנים רבות הוא מסובך בצרות, איך ישמח על שיצא בימי נעוריו פעם אחת מאפלה לאורה. וכתב הבני יששכר

ליצה"ר והוא שאור שבעיסה, ולכן כלה גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו, ואפילו כל שהוא לא בטיל, והרי זה אמת ונכון עכ"ל. **והנה** קיי"ל (רמז"ס פ"ה מהל' שצעות ה"כ ושו"ע יו"ד ל"ו סעי' ד) שהאומר שבועה שלא אישן ג' ימים או שלא אוכל ז' ימים מלקין אותו ואוכל לאלתר, כי אפשר לחיות בלא אכילה ז' ימים עי"ש, והנה היצה"ר כל חיותו הוא מחמץ ומשאור, ולכן כשמונעים מאכילת חמץ ז' ימים ניתק חיותו ממנו ונאבד ממנו כוחו ומתבטל לגמרי כח הס"מ, והיצה"ר מתבטל ומת לגמרי, אבל אם נותנין לו אפי' 'משחו' חמץ, אזי הוא נשאר בחיים רח"ל. וזהו כוונת הרדב"ז דהיות שחמץ בפסח הוא רמז להיצה"ר, לכן צריך למנוע ממנו אפי' במשחו.

ובמהלך הזה אפשר לבאר גם את ענין סיפור יציאת מצרים, כי כשם שכתב הרדב"ז שאי אפשר לבאר את ענין ביעור חמץ ע"ד הפשט אלא רק ע"ד המדרשות שחמץ מרמז על יצה"ר, כמו כן סיפור יציאת מצרים לא יתכן לומר שכעת אנו יוצאים מארץ מצרים, אלא גם כאן דברי הרמב"ם הנ"ל יתבארו עפ"י פנימיות התורה, שעיקר ענין סיפור יציאת מצרים שהנשמה יוצאת מהטומאה שהיא שרויה בה, והאדם זוכה להתקדש ולהיטהר. וכן מבואר להדיא באוה"ח הק' עה"פ 'אל מוציאם ממצרים' (נמנזר כג, כג) הוציאם לא נאמר, אלא מוציאם ממצרים בלשון הוה, שבכל שנה ושנה בליל פסח,

בהגדה של פסח קודם 'מגיד' הובא לשון הזוה"ק ברעיא מהימנא (פ"ג מ, ג) ונהגו חסידים ואנשי מעשה לאומרו בדחור"ר, ותוכן דבריו הק' שם, דקוב"ה כניש לכל פמליא דילי' ואומר להם, לכו ושמעו את סיפור יציאת מצרים מבני ישראל, לכו חזו האיך שהם שמחים בפורקנא דמאריהון, והם חוזרים ומודים ומשבחים להשי"ת על כל הניסים והגבורות ועל כלל ישראל עם קרובו אשר בחר בהם, שהם מוסיפים כביכול כח וגבורה להשי"ת עי" סיפור יציאת מצרים, וכולהו מתייראים ממנו ית"ש, ומתעלה כבודו בכל העולמות לעילא ותתא, ע"כ.

שמחים, וכי יצאו לחירות עולם והם מצויים ברום המעלה, הרי הם יגעים ומלאים בצרות ויסורים לאורך שנות הגלות המר, אבל הם שמחים בפורקנא דמאריהון ולא בפורקנא שלהם, רק על כך שיצאו ממצרים וקיבלו את התורה, יש להם מצוות, הם בנים חביבים להשי"ת, והם יכולים להתפלל אל ה' ולעשות נחת רוח לבורא ית"ש בעבודתם. וזה מעורר את המלאכים להודות ולשבח על כל הניסים והגבורות, והם משבחים את בני ישראל.

וכשנתבונן נראה כי ביציאת מצרים יש ג' חלקים, (א) יציאה 'מארץ מצרים', שהיו בגלות בארץ לא להם כמ"ש השי"ת לאברהם אבינו ע"ה בברית בין הבתרים, ויעקב ובניו ירדו מצרים, ואפי' שישבו שם בארץ גושן בכבוד ובמנוחה עד תחילת השעבוד, אבל לא יכלו לצאת משם מפני הגזירה. (ב) יציאה 'משעבוד מצרים', שהיו משועבדים בעבודה קשה ומיררו את חייהם וגו', וביצי"מ נגאלו מהעבודה הקשה. (ג) יציאת נפשם מטומאת וערות מצרים, שהיו משוקעים בו, ונתעלו ממ"ט שערי טומאה לנ' שערי קדושה. והנה לענין היציאה מקושי שעבוד מצרים, הרי כבר כתב הבנ"י דלשמחה מה זו עושה, כי עדיין אנו בגלות החל הזה יותר מגלות מצרים. ולענין היציאה ממקום ארץ מצרים, הרי היציאה גופא היה למחרת בעצם היום הזה ולא בלילה הזה, וא"כ מה שמחה בלילה הזה, וע"כ ששמחתנו היא רק על שיצאנו משערי טומאה להיות דבקים בהשי"ת ולהיות עם סגולה ובנים חביבים למקום.

שהסיפור הזה שאנו משבחין בגלות המר הזה שגאלנו השי"ת מעבדות לחירות בעת צאתנו מארץ מצרים, ואכתי עבדים אנחנו ביותר דחקות ויותר שעבוד כפלי כפליים לאין משער בארבע כנפות הארץ בין האומות, ובאריכות הזמן בכפלי כפליים מן גלות מצרים שנים רבות. אך אעפ"כ ישראל עם קרובו הגם שהם כעת בעוה"ר נתונים וכו' והולכים בגולה אחר גולה עד אשר ירחם השי"ת עלינו, אעפ"כ הם שמחים בגאולת מצרים.

ומוסיף הבנ"י, שאף שבאמת על חלק הגשמיות קשה לישראל הגלות הזה יותר מגלות מצרים, אבל מצד הרוחניות היו בני ישראל במצרים עירום ועריה בלא תורה ומצות ונשתקעו על ידי זה בזמן קצר במ"ט שערי טומאה, ומאז שיצאו ונבחרו לסגולה ניתן להם התורה ומצותיה ובהם מובדלים מכל עם בגלות החל הזה, ותהלה לא"ל ית"ש הגם שנתארך הגלות בעוה"ר, לא אלמן ישראל מאלקיו והם נשארים באמונתו ית"ש ובאמונת התורה ומצותיה, בזה הם מובדלים מכל עם, וריקנין שבהם מלאים מצות כרימון, ובעבור זה נקרא גאולת מצרים גאולת עולם כי לא היה ולא יהיה עוד גלות כזה להשתקע ח"ו בטומאת הקליפות כל כך.

ועל כל זה אנחנו יושבים מסובין ומודים להשי"ת, כי אפי' שאנו עוברים צרות רבות, מ"מ אנו קרובים אליו יתברך. וזה גורם חביבות נפלאה והקב"ה לפמליא דיליה, ואומר להם זילו ושמעו סיפורא דשבחא דילי וכו', תראו ותשמעו איך בני שמחים ומודים, על מה הם

י.

והגדת לבנך ביום ההוא - הסיפור שלילה כיום האיר

מתיא בן חרש שדרש עה"פ 'ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך', בשני דמים דם פסח ודם מילה, שמלו בנ"י באותו הלילה, ע"כ. וקשה דהרי מילה בלילה פסולה, ולדברי הזוה"ק נחא דבאמת ביום היה!.

וראוי להשלים ענין זה, עם עוד קטע מהאזה"ח הק' באותה פרשה עה"פ (שמות יג, ט) ויקם פרעה לילה וגו', ויקרא למשה ולאהרן לילה, ויאמר קומו צאו מתוך

אירא בזוה"ק (מ"ג למ, ב) דהאי ליליא הוי נהיר כבתקופת תמוז ולילה כיום יאיר, שהשמש האירה באור גדול. וכ' האזה"ח הק' עה"פ (שמות יג, ט) 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמר', שגם נס זה בכלל מצות ההגדה שצריך אדם לספר לבניו שאותו הלילה האיר כאור יום ממש, עיי"ש. וזהו כוונת הפסוק והגדת לבנך 'ביום ההוא', תגיד לו שהי' אז יום. ובזה יבואר ד' רש"י (שמות יג, ו) מר'

ז. ועוד כתב האזה"ח הק', שאפשר עוד שירמוז באומרו והגדת לבנך, שאם יגיד הגדה האמורה בענין, יזכהו ה' שיגיד לבנו, שיזכה שיהיו לו בנים. רבינו האזה"ח הק' עצמו לא היו לו בנים, וידע את גודל הכאב והצער בכך, ואם כן יש לזה כח גדול בברכה

ליל התקדש חג

אותו לילה האיר כאור יום כנ"ל, אבל אצל פרעה היה לילה, לכן זעק 'לילה'.

ובישמח ישראל (הגדש"פ אות מג) הביא את דברי האוה"ח הק' ומוסיף נופך בזה לענין תשובת בן הרשע שהוא איננו מאמין שיוכל לפעול ע"י דיבורים מפחותי ערך, וע"ז היא התשובה 'והגדת לבנך ביום ההוא לאמור', כלומר שתגיד לו אשר אותו האור לילה כיום יאיר תוכל לעורר ע"י הדיבורים וסיפור יציאת מצרים, וזה ביום ההוא לאמור, ע"י כח האמירה בסיפור יציאת מצרים יהא לו 'לילה כיום יאיר'.

עמי וגו'. וביאר האוה"ח הק' למה נזכר בפסוק ב' פעמים 'לילה', כי הנה איתא במדרש שפרעה יצא בלילה וחיפש אחר משה ואהרן, וילדי בני ישראל לעגו לו והטעוהו ואמרו לו שמושה ואהרן שם או שם, וכל הילדים יודעים מדרש זה, ומבאר האוה"ח הק', שחשש פרעה בקריאתו למשה שלא יצא לקראתו מחשש גזירתו, שאמר לו (ס"ג נ"ח) 'אל תוסף ראות פני כי ביום ראותך פני תמות', ואם כן יחוש לבל יעליל עליו, לזה צעק בקריאתו "לילה", פירוש שאי"ז מתנאי הגזירה כי הוא לא אמר אלא ביום ולא בלילה, וזמן זה לילה הוא. ובאמת אצל בני ישראל

יא.

ביד חזקה ובזרוע נטויה – הכאת המצריים כדי להציל את ישראל וביטול כל הקטרוגים

וזהו 'כל המחלה לא אשים' אך איך הכה אותם הלא מפי עליון לא תצא הרעה, לזה אמר כי אני ד' רופאך ונמצא היה ההכאה הזאת הטבה לישראל, נגוף ורפוא, שהמכות היו מכות למצרים ורפואות לישראל.

ולבן כתוב בהגדה כמה מכות לקו המצרים במצרים ועל הים, והתנאים נחלקו כמה וכמה דעות בדבר, ולכאור' מאי נפק"מ כמה מכות לקו. אכן התשובה היא כי כמה יותר מכות שלקו המצרים, כך יותר רפואות באו על ישראל, נפש תחת נפש, והשי"ת כדי להטיב לישראל הכה את המצרים כנגד טבעו כביכול, שמדרך הטוב להיטיב, וכל זה עשה רק לטובת ישראל. והרה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע מסיים את דבריו, 'אבל להשים חלילה שום מחלה על ישראל, זה בלתי אפשר, כי מה הטבה יבא מזה'. ולפי"ז אפשר לבאר 'ביד חזקה ובזרוע נטויה', שזה כביכול כנגד טבעו יתברך, שהוצרך להתגבר ולהתחזק על טבעו שמדרך הטוב להיטיב, וכל זה עשה בשביל להטיב לישראל. וזהו השבח שמשבחים את השי"ת שהוציא את ישראל ביד חזקה.

ובאופן נוסף יש לפרש את הענין שהשי"ת הוציא את ישראל 'ביד חזקה ובזרוע נטויה', כי היו קטרוגים רבים בשעת יציאת מצרים, והמלאכים טענו

כבר תמהו המפרשים למה הוצרך השי"ת כביכול ליד חזקה וזרוע נטויה וכוח גדול, וכי השי"ת צריך להתגבר ולהתחזק כדי להכניע את המצרים, 'הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול' (יט"ז מ, טו) בנפיחה אחת מתבטלים הם ואלף כיוצא בהם. וגם קשה למה אנו משבחים את השי"ת על כך שהוציאנו ביד חזקה, וכי זהו שבח, אדרבה היה שבח גדול יותר אם משבחים שלא היה שום התאמצות ובקל הוציא אותנו ממצרים.

אכן יבואר עפי"ד של הרה"ק הרבי ר' אלימלך זי"ע, עה"פ (שמות טו, כו) 'כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך' שיציאת מצרים הוא חידוש יותר מבריאת העולם, דהנה בריאת עולם היה מחמת שהשי"ת ברוך הוא רצה להטיב לברואים, והשי"ת מטיב גם לגוים, כמ"ש (מגיל' י, ג) מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה, וממילא אין הבריאה חידוש נגד השי"ת כי טבעו להטיב. אבל יציאת מצרים שהכה השי"ת את מצרים במכות מופלאות וזה נגד טבעית הבורא ברוך הוא, כי מפי עליון לא תצא הרעה, אך מחמת שזה היה הטבה לישראל מה שהכה את מצרים, ועיקר הטובה היה לישראל עשה השי"ת נגד הטבעית להכות אותם, וזה חידוש יותר גדול.

שכאשר מקיימים מצות סיפור יציאת מצרים כהלכה זו סגולה לבנים, ויעזור השי"ת שכל המצפים לישועה יזכו לקיים מצות והגדת לבנך 'הלכה למעשה'.

וגו', ואני אהבתיך ואתן אדם תחתך ולאמים תחת נפשך', (ועי' רש"י עה"פ (פסלס מו, ד) 'ידבר עמים תחתינו') חידוש נפלא זה נתחדש ביציאת מצרים, וזה מתחדש בכל שנה ושנה בליל הסדר.

ולוה אמרו חז"ל (ינמוט סג, א) אין פורענות באה לעולם אלא בשביל ישראל, כשיש מאורעות נוראות בעולם כמו רעידות אדמה וצונמי וכדו', ואלפי גוים מתים במיתה משונה, הכל הוא בשביל ישראל. וצריך להבין איזה שייכות יש במאורעות הנוראות הללו לישראל, מה זה נוגע אליו. אכן התשובה היא כי 'בשבילי נברא העולם', ולכן צריך אדם לדעת שבשטח ששייך לו אי שם במדינת אפריקה היה מאורע גדול והרבה גוים מתו, כדי להודיע לישראל כמה גדול כוחו, למה מתו שם אלפים ורבבות בני אדם, הכל כדי שלישאל יהיה קיום וכפרה, 'נגוף למצרים ורפוא לישראל', כל הפורענות שיש לגוים זה רק להציל את הכבשה האחת, והשי"ת מכה את הגוים שלא כטבעו כדי להטיב לישראל, כמ"ש הרה"ק הרר"א זי"ע". ולכן טוב שידע יהודי את המאורעות שקורה בעולם, מה מתרחש במקום זה ומה מתרחש במקום אחר, הכל כדי שידע את כל מה שהשי"ת עושה בעבורו.

ובן נהג כ"ק אא"ז הרמ"ם זי"ע, שפעמים באו אליו להזכיר חולה במחלה מסוכנת, ואמר שימכרו את המחלה לגוי, עי"ז שיתנו לו מעות שיקח עליו את המחלה, והיהודי נתפא והגוי נחלה, כי צדיקים ידעו איך לעשות את המקח הזה, 'ונתתי כפרך מצרים', שהמצרי ימות ויהיה כופר נפש בעבור ישראל. ובזה מובן מה שאומרים בליל הסדר 'שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך וגו', שפוך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם, תרדוף באף ותשמידם מתחת שמי ה', כי הרי זה נתחדש ביציאת מצרים.

'הללו והללו', כי בני ישראל היו במצב של 'ערום ועריה', והמקטרגים לא הניחו, ולהכניע אותם היה צורך ביד חזקה, כי הרי 'מלך במשפט יעמיד ארץ' (משלי כט, ד) 'והאלקים עשה שיראו מלפניו' (קהל ג, יד) ובזוה"ק (פ"ג ק, ג) שאומרים קודם התקיעות איתא, והאלקים עשה שייראו מלפניו, מאי עשה, עשה להאי מקטרגא, ואתקין ליה קמיה, למהוי סייפא שנא על כל עלמא וכו'. וכאן עשה השי"ת כנגד סדר העולם, ולא התחשב כלל בטענות המקטרגים, ולכן זה נחשב 'ביד חזקה' כי זה כביכול נגד הסדר שהוא עצמו קבע והנהיג בעולם. ולכן בליל הסדר אין שום מקטרגים ושום מפריעים, ליל שימורים הוא לה' לדורותים שמור מן המזיקים, ובזה פותחים את הסדר 'קדש' אפי' קודם שעשו 'ורחץ', כי ההנהגה בלילה הזה היא 'ביד חזקה' נגד המשטינים והמקטרגים, בבחי' 'נגוף למצרים' וממילא יש 'רפוא לישראל'.

ויתבן שזה היה הפעם הראשונה שנתחדש המושג החדש של 'נפש תחת נפש' שאפשר לקחת גוי ולעשותו כפרה בעבור ישראל. כי הענין שאפשר לקחת בהמה ולעשותו כפרה עבור אדם זה כבר נתחדש במעשה העקדה, כמ"ש (נלאש כג, יג) 'וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו', וכשראה אברהם אבינו ע"ה שיש מושג כזה שבהמה תהיה כפרה תחת בנו, לכן 'ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה', וכמו שפירש רש"י שביקש אברהם אבינו ע"ה שה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות, שתמיד יהיה אפשר לקחת בהמה ולכפר בו על האדם. אכן המושג שאפשר לקחת גוי ולעשותו כפרה עבור ישראל, [ובהמות כאלו ישנם אלפי אלפים בעולם] ועי"ז נאמר (ישע"ה מג, ג) 'כי אני ה' אלקיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים

ח. ועד"ז ביאר הרה"ק בעל ייטב לב, בנוסח הברכה 'בורא נפשות רבות וחסרונן וכו', שהשי"ת בורא 'נפשות רבות' היינו הגוים שנקראים בשם 'נפשות רבות' כמ"ש בעשיו 'נפשות ביתו' (בראשית לו, ב) ופירש"י (שם מו, כו) שבעשיו קורא אותן הכתוב 'נפשות ביתו' לשון רבים לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה, 'וחסרונן' שהוא מחסר בהם וממיתם, והטעם 'על כל מה שבראת להחיות בהם נפש כל חי', שבני ישראל נקראים 'נפש' לשון יחיד, כמ"ש 'שבעים נפש' לפי שהיו עובדים לקל אחד, וזהו הענין שהשי"ת מחסר את נפשות הגוים כדי להחיות ולתת חיים לישראל הנקראים נפש.

יב.

את פתח לו - בלי שום ספקות וקושיות

קונהו וחמור אבוס בעליו. היינו שהשור יודע מי הבעה"ב שלו והחמור יודע מי נותן לו לאכול והוא מסור ונאמן לבעליו, ומצד א' אין לו הבנה כלל במהות הבעה"ב שלו, מה חשיבותו ומה כוחו ומה מעלותיו וכו', הוא רק יודע שהוא נותן לו את קצרת האכילה, מעט התבן והמים, ולכן יש לו נאמנות וביטול מוחלט לבעה"ב שלו. וכאשר מסופר על הבעש"ט הק' זי"ע שאמר לתלמידיו, אני מניח את כל ההשגות ומחזיק באמונה פשוטה, 'איך בין א נער און גלייב' (יסוד העבודה מכתב נד והוצא נס' נעש"ט עה"ט פ' שמוט).

וזה העיקר שצריך לצאת מהסדר הק' הזה, בתכלית הידיעה אז דער ערשטע זאך איז דער באשעפער איז נירעכט, וכל השאר אין אתנו יודע עד מה, יש דבר שנדמה ובאמת אינו, ויש בהיפוכו דבר שנראה שאינו צודק ובאמת צודק, כל זה הוא רזא דגלגולא כידוע מהזוה"ק (ר"פ משפטים) עד הזמן של 'ואתא הקדוש ברוך הוא', ואז יתורצו כל הקושיות והאיבעיות. ולבסוף לא נשאר אלא קוב"ה וחד גדיא דיליה, וכשם שהוא ית' חי וקיים לעד, כך ישראל יהיו חיים וקיימים לעד ולעולמי עולמים, עד אשר יגאל אותנו הקב"ה ברחמיו שנית במהרה בימינו אמן, (לשון קדשו של החת"ס נהגדש"פ).⁹

בנגד ארבעה בנים דיברה תורה, ויש לעיין לאיזה מהבנים אנו רוצים להתדמות בלילה הזה. אם נאמר אל חכם, הרי אחז"ל אל תהיה חכם בעיניך, ואף שבודאי רצונינו להיות תלמיד של החכם ולהתבטל אליו ולהתדבק בו, אבל עדיין אין אנחנו בגדר החכם. ובודאי אין אנו רוצים להתדמות אל הרשע, כי אין אדם משים עצמו רשע ח"ו. ואכן א"כ ראוי להיות בגדר תם, תמים תהיה עם ה' אלקיך, חכם מבין דרכי ה', רשע אינו רוצה להבין, ואנו רוצים להיות בגדר תם שלא לחקור אחר העתידות ולהתהלך עמו בתמימות. אבל באמת הבן שאינו יודע לשאול הוא נעלה עוד יותר מהבן התם,

לאחר 'נרצה' נוהגים לומר כמה פיוטים, וכולם קדושים ותוכנם טמיר ונעלם, ולבסוף אומרים את הפיוט חד גדיא יש בו פירושים רבים בדרך פרד"ס. והרה"ק מבארניב זי"ע סיפר (ממלא טעם לפסח עמ' קיט) על הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע, שפ"א אחר עריכת הסדר ואמירת הגדה כשהגיע לאמירת חד גדיא, שאל הרבי להחבריא, מה הטעם שסדרו לומר פיוט חד גדיא אחר הסדר, ואמר דעו כי המלאכים רואים למעלה את הנחת רוח לקודשא ברוך הוא והאורות הגדולים מעריכת הסדר ואמירת הגדה של בני קבוצי מטה בעוה"ז, ומחמת שהם אינם יכולים לעשות כזאת, לכן הם מביטים עלינו בקנאה גדולה שמקנאים בזה הלילה, ויש לפחד שלא לשלוט ח"ו על ישראל עין הרע, ולכן סדרו הקדמונים זה הפיוט חד גדיא שהוא לחש עין הרע נגד המלאכים שאינם מבינים בלשון ארמית, וכמ"ש התוס' (נמוט ג, א ד"ה וענין) לענין הקדיש שנתקן בל' ארמי, לפי שהוא שבח גדול ונאה שלא יבינו המלאכים ויתקנאו בנו, עי"ש.

והנה ידוע קושיית העולם דאם עושים את החשבון, הלא השונרא אכלה את הגדיא בחמס, וא"כ בצדק אתא הכלבא ותבע עלבוננו של הגדיא, וא"כ החוטרא רשע ובצדק אתא נורא, והמיא רשע והתורא צדיק וכו', ולפי"ז בצדק שחטא מלאך המות את השוחט הרשע, וא"כ השופט כל הארץ לא יעשה משפט? אמנם כלל ישראל מתהלכים עם השי"ת בתמימות, כולך יפה רעייתי ומום אין בך, ואינם שואלים קושיות, אם עושים את החשבון אזי הקושיא קשה, אך בני ישראל אינם עושים שום חשבונות, וכדאי' בגמ' (פולין ה, ג) עה"פ 'אדם ובהמה תושיע ה' (פסלים לו, ז) אלו בני אדם שהן ערומין בדעת ומשימין עצמן כבהמה, ודוד המלך ע"ה אמר (פסלים עג, כג) 'בהמות הייתי עמך', היינו כשם שהבהמה יש לה נאמנות לבעליה, כמו שאומר הנביא (ישע"ה א, ג) 'ידע שור

ט. בהגדת מעשי ניסים לבעל החוות דעת ביאר בדרך זה את התשובה שאנו משיבים לבנינו, עבדים היינו לפרעה במצרים וגו', פי' שאומרים לבן כי כל הקושיות והספקות הם מפני שעבדים היינו לפרעה במצרים, אבל עכשיו שקרבנו המקום לעבודתו, הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה (מגילה יד, א) וממילא הכל מיושב ואין צורך לתירוצים, כי כבר אין כבר שום קושיא, הכל בסדר בליל הסדר.

ובאמת יש לומר שכל השנה אנו קשורים לשני בנים אלו, התם ושאינו יודע לשאול, במצות הנחת תפילין שבכל יום, שיש בהם פרשת קדש והי' כי יביאך, בפ' קדש מופיע השאינו יודע לשאול, ובפ' והיה כי יביאך מופיע התם, שנאמר בו 'והיה כי ישאלך בנך מחר לאמור מה זאת'.

ועב"פ עלינו לצאת מהלילה הק' הזה לחירות אל המנוחה ואל השמחה ואל הנחלה, אין לנו שום קושיות ואין שום ספקות ולא צריך שום תשובות, ואנו מבקשים שה' יתן לנו מתנה הגדה, 'את פתח לו' תן לנו הגדה, שנזכה לצאת מהלילה עם הגדה בידינו בכולא שתא. והבן אינו יודע לשאול, זוכה להשפעה וברכה מרובה יותר משאר הבנים שהם מבקשים מילוי משאלות לבם לפי דעתם והשגתם, אבל בן זה שאינו יודע מה לבקש, אזי הקב"ה פותח לו אוצרות שמים, ושפע רב, ללא שום גבול, וכלום חסר בבית המלך. וזה הרווח הגדול שיש לנו מזה.

ויעזור השי"ת שנזכה לחוג את חג המצות בדיעות ובשמחה עילאה, ולקבל את כל ההשפעות טובות בגו"ר בני בריכי חיי אריכי ומזוני רויחי, 'כי בני' הוא בכח 'והגדת לבנך', 'חיי' שהרי נאמר 'ואומר לך בדמייך חיי ואומר לך בדמייך חיי, ומזוני הוא ביזת מצרים וביזת הים. וכימי צאתנו מארץ מצרים נזכה לראות נפלאות, ונזכה כולנו יחד במהרה שתעלינו בשמחה לארצינו, ושם נעלה ונראה, ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים, ונודה לך שיר חדש על גאולתנו ופדות נפשינו במהרה בימינו אכי"ר.

והוא משובח מכולם, והא ראייה שעל שמו נקרא 'הגדה' שנאמר בו 'והגדת לבנך', כי אינו יודע מה לשאול, ואת פתח לו שנאמר 'והגדת לבנך'. וכן אנו לא יודעים אפי' מה לשאול ומה לבקש, ואין אתנו יודע עד מה מהו ההטבה האמיתית לנו, ואנו מקוים אל ה' ועינינו אליו תלויות, שהוא יקיים 'את פתח לו' וימלא משאלותינו במידה טובה ישועה ורחמים.

הגדר של הבן שאינו יודע לשאול ביאר כק"ז הרמ"ם זיע"א שהוא על דרך הסיפור הידוע, על הרה"ק הרבי ר' זושא מהאניפאלי זי"ע, שהאחים הגאון"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע והרה"ק בעל ההפלאה זי"ע באו לפני רבם הרה"ק המגיד הגדול ממעזריטש זי"ע, ושאלו אותו שיפרש להם את המשנה (נרכות פ"ט מ"ה) חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, ושלחם אל הרבי ר' זושא זי"ע. וכידוע הוא היה עני ואביון ובעל יסורים, ואמר להם הרבי ר' זושא בפשיטות, זה פלא גדול שהמגיד הגדול שלח אלי לפרש משנה זו, כי אני איני מבין כלל משנה זו, כי זה שייך רק אצל אדם שסובל מן הרעה, דאפ"ה חייב לברך עליה ולקבל את היסורים בשמחה, אבל אני ברוך ה' מעולם לא היה לי מעולם שום דבר רע ח"ו, וכאשר שמעו את דבריו הק' כבר פתר להם את ספיקותיהם, והבינו היטב למה המגיד הגדול שלח אותם אליו, כי הרבי ר' זושא זי"ע קיבל הכל באהבה לא הרגיש בשום רע, כי האמין שהכל לטובה, ולא הבין שהוא חייב לברך על הרעה, כי אין לו שום רעה, ובוזה גופא קיים את דברי המשנה כראוי. והבן שאינו יודע לשאול הכוונה להרבי ר' זושא זי"ע.

יג.

❧ יציאת מצרים באספקלרית רבותינו הק' זיע"א ❧

ונותנים להאדם הארות והשגות רוחניות מן השמים במתנה, ואח"כ לוקחים כל זה ממנו, ובכדי שיראה האדם בעצמו ולמען דעת עד היכן אפשר לו להגיע על ידי מעשיו, והעיקר הוא רק שיעמול ויטייג ע"ז בעבודת ה', והוא בחי' 'טעמו וראו כי טוב ה'.

ורבינו ראה ונזכר הלכה, מ"ע שצריך להזכיר יציאת מצרים פעמיים בכל יום תמיד, ופירש בזה אשר

מעשה ברכינו הקדוש הרמ"מ נבג"מ, פעם בכואו לעיה"ק טבריא ת"ו אמר, היום היה לי חלישת הדעת, ואח"כ נחה דעתי. דהנה בכואי בפעם קודמת לעיר הלז חשתי בנועם אור קדושתם של התנאים ואמוראים מקובלים ותלמידי בעש"ט זי"ע אשר שם מנוחתם כבוד, והפעם לא ראיתי אור, וע"ז הייתי מפשפש לדעת מה זה ועל מה זה. ואח"כ נתיישב לי הדבר, שאמנם כן יש

ליל התקדש חג

בזוה"ק פר' בא, וכי דרכו של מלך להתפאר כ"כ הרבה בנפלאותיו אשר עשה, וכש"כ ממ"ה הקב"ה הכל יכול ב"ה. ותירצו דהענין בזה הוא כי באמצעות כח התורה ישיגו שאפשר לצאת לחירות ומשעבוד לגאולה אפי' משער הנו"ן דטומאה, וזהו הטעם לנו"ן פעמים שרומז ליובלא וחירות עולם, ולא כן אז ביצי"מ שלא יכלו להתממה שם אפי' עוד רגע כמובא, ומחמת שלא היו בני תורה, וכ"ה בסה"ק דברי אמת (פ' ימיו) דלעת"ל כתיב 'כי לא בחפזון תצאו' משום דיש לנו התורה ואין חשש להשתקע בטומאה חלילה כמו במצרים, עכ"ל. וכ"ה באוה"ח הק' פר' וארא עה"פ 'וארד להצילו' עיי"ש.

והנה כתיב (פסלים ק"א) 'זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה', וצ"ב מהו חנון ורחום ה' משום דעשה זכר לנפלאות, בשלמא בנפלאות גופייהו ניחא, אבל על זכר בעלמא מהו, אלא האמת הנראה בזה, כי בהיות השי"ת חי וקיים לעד ולעולמי עולמים ותורתו הק' נצחית, וכל מדותיו הם נצחיות, וא"כ כאשר יעשה נס לישראל וגואלם מיד צר ומשלם להם גמולם בראשם, אזי חוץ מעצם מעשה הנס, הרי הוא גם נס נצחי, וכמ"ד (א"ש ג, כג) 'חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו', שהשי"ת הוא א"ס ב"ה ורחמנותו עד אין סוף, כלומר שבכל שנה ושנה בהגיע הזמן ההוא מתעוררים שוב אותם ההשפעות ממש בעליונים ותחתונים, וכמ"ש (אסמ"ט, כח) 'והימים האלה נזכרים ונעשים' בכל דור ודור, 'וז"ש בברכת הניסים 'בימים ההם בזמן הזה', דהיינו שאפשר לפעול והזמן גרמא הוא לכל אותם ניסים דאז, וע"ז ודאי חנון ורחום הו"ה, אשר בכל פעם זוכר לטובה הנס הראשון, ורצון העליון ב"ה להשפיע תמיד אך טוב לישראל, וכן הוא הדבר לענין כל העיתים לטובה מתן תורה פסח ר"ה סוכות, שבכל חג מתעורר אותו ענין דאז ממש כפשוטו.

והנה בחג המצות זמן יציאת מצרים גופא, גם כן מבואר כי בכל שנה מתעורר הענין דיצי"מ, דהיינו שנקל ביותר למאן דבעי לצאת לחירות משעבוד היצה"ר, מאפילה לאור גדול שלא כדרך הטבע, והכל כימי צאתנו מארץ מצרים אז, אשר בחיפזון יצאת ממצרים, שהקב"ה ברוב רחמיו חישב את הקץ ומיהר להחיש את גאולתנו ופדות נפשנו, כי לולי התממהנו אפי' כרגע ח"ו היה

הוא ענין קדוש בעבודת ה', שכמו ביציאת מצרים שהיו ישראל משוקעים כל כך עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה וגאלם, והשיגו אז מדרגות נשגבות עד שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי במחזה, ואח"כ שוב לקחו השי"ת מאתם כל זה 'ה' נתן וה' לקח', וכבר היו צריכים ליגיעה והכנה לקבלת התורה ועוד, כי הכל היה רק מתנת הבורא יתב', כן הוא הדבר בתחילה הראו לי את כולם ובבחי' מתנה, והעיקר להכל היא היגיעה, דאדם לעמל יולד כתיב.

ופעם אחרת אמר באחד השיחים בכגון דא, עה"פ (שמות יג, כא) 'וה' הולך לפניו יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם וגו', 'יומם' הם הצדיקים, הקב"ה מביא עליהם לפעמים ענן חשוך, ובכדי להעלותם ביותר ע"י יגיעה, וזהו ירידה לצורך עליה, 'ולילה' אלו הפשוטים, כי יש שהקב"ה מסייע להם בעמוד אש התלהבות להאיר להם ללכת יומם ולילה, ואין לך אדם שאין לו שעה.

ולאור דיבורים אלו נראה אור בכמה מאמרי חז"ל, וממנו ניקח לעבוד את ה' אלק' ית"ש. כתב הרמב"ם (פ"ו מה' ממ' ומנ' ס"ו) בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא בעצמו יצא עתה משעבוד מצרים, שנאמר 'ואותנו הוציא משם וגו', ועל דבר זה ציוה הקב"ה בתורה 'וזכרת כי עבד היית' כלומר כאילו אתה בעצמך היית עבד ויצאת לחירות ונפדית, עכ"ל. והדברים מפליאים עין כל רואה לומר שחייב גמור הוא מה"ת לצייר בלב שאמנם אתה ועתה יצאת ממצרים, וכן הוא בכל ימי חייך, ימי חייך הימים כל ימי חייך הלילות, כדאי' בברכות (יג, ג). ואכן מצינו כמה קראי הכתובים בלשון הוה, כמ"ד (נמדנ"ג, כד) 'אל מוציאם ממצרים', וכן שם (כד, ה) 'אל מוציאם ממצרים', ובתהלים (מו, א) 'אנכי ה"א המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו', וצ"ב בזה.

ועוד פלא בענין זה, שרוב מצוות עשה ול"ת שבתורה סובבים ע"ד יציאת מצרים, כציצית תפילין שבת פסח סוכות, וכן איסור נו"ט ושרצים וכו' עריות ועוד, עד שנשנה יציאת מצרים בתורה נ' פעמים, וע"ז הקשה

מלכיות שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לטובה, וחזינן בהא דע"י ההתחזקות בפסוקי זכרונות, וע"י התעוררות דלתתא איתער נמי לעילא בכגון דא שיזכר למעלה לרחמים ולרצון. בבחי' מידה כנגד מידה, 'כי מידי דברי בו זכור אזכרנו עוד', רחם ארחמנו נאום ה', ובכך ג"כ לדידן ע"י כח המצות של זכירת יצי"מ בהתעוררות הלב. והוא שיתבונן בעוצם גדולות השי"ת בגבורות ונפלאות אשר הפליא במצרים מכות נאמנות, ועל אף היותה מליאה בכוחות טומאה, ושם עבד לא היה יכול לברוח משם, שכל גבולי מצרים ותחומיה סביב היתה מוקפת בחומת כישוף כדאי' בזוהר, ואזי בצאת ישראל ממצרים ראו כל בשר יחדיו עין בעין, שאין עוד מלבדו, ואפס זולתו ית"ש.

והנה ע"י כל הזכירה והתפעלות הלב, נעשה בזה המצוה אתעוררת דלתתא דלעילא ונעשה יציאת מצרים חדשה ממש, ובאופן דאז, כאשר נודע סוד גלות וגאולת מצרים שיש כל אדם ובכל זמן, ומה שהיה הוא שיהיה, כי שם 'מצרים' הוא שם מושאל לכל טומאה וסיאוב, והיוצא ונגאל ממנה נקרא יציאת מצרים, וזהו ענין הזכירה דיצי"מ ביום ובלילה תמיד, כי הוא הוא הנותן לך כח להתחדשות האדם בעבודת ה' מבכל מצב שהוא, כי הלא ג"כ אז כבר היו במצב שבעוד רגע ח"ו וכו', 'ואת עירום ועריה'.

ובן מובא בשם החת"ס ז"ל, שדין הזכירה אינה רק על אשר נגאלו משם, אלא גם זה צריך שיזכור כל יחיד שמתחילה עו"ז היה עם אבותינו, ועכ"ז ממצרים גאלתנו, וא"כ כש"כ עכשיו שעכ"פ אינו בחינה זו דודאי שניגאל, 'היום אתם יוצאים בחודש האביב', (וע"ע גמלא פר' מו) וכ"ה בתשואות חן (פר' שופטים) בשם אור עולם הבעש"ט זי"ע, באריכות עה"פ 'כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך', פי' שתראה העם רב הם הקלי' שנפעלו ממך ע"י עוונות, ותרצה לשוב להקב"ה 'לא תירא מהם כי ה"א המעלך מארץ מצרים' פי' שתתחזק לכך בענין יצי"מ שהי' ג"כ כמעט אין תקנה וכפסע בינם ובין המות ח"ו, והשי"ת חתר חתירה להצילם, וממילא דברי תוהו בם לומר שאין תרופה למכתו, ורק עצת היצר, וזהו ענין הזכירה שבכל יום, ע"ש.

בטל כל ענין כלל ישראל, ויתערבו בגוים ר"ל, עד שנגלה עלינו הקב"ה בכבודו ובעצמו ובמורא גדול זו גילוי שכינה וגאלנו משם בחיפזון, פי' שלא כסדר המדריגות, כי אז קבלו בנ"י הארץ מוחין דגדלות והשגות עליונות עד מ"ט שערי קדושה הכל בפסיחה ודילוג גדלות קודם קטנות, ודילוגו עלי אהבה, וזהו נס מופלג מגבחי מרומים, עד שנקרא חג הפסח שבת, וכדכתיב 'ממחרת השבת', מטעם היותו בחי' השבת שהיא מתנה טובה לישראל, שלא ע"י מעשינו דלתתא, כי השבת קביעא וקיימא מלעילא, משא"כ קביעות יו"ט בבי"ד של מטה תליא, כדאי' בפסחים (ק"י, ג).

אך בהיות הדבר בא שלא בכח מעשינו, לכן אין קיום להאורות ומוחין ההם ושוב מסתלקים, וע"ז בא מיד מצות ספירת העומר, שיעמול האדם בעבודת ה' ובז' המידות בו' שבועות, ובהכי קמא קמא הדרא ליה עד לקבלת התורה ויהא לזה קיום. וכ"ז מתהווה שוב בכל שתא ושתא, יצי"מ בתחושת גאולה נפשית ממאפל קדרות הרע ומאסר הגוף, וזה הדבר נעשה בכל א' וא' מישראל, מל' יום קודם החג, דאז מתחיל השי"ת להוציא את כל נשמות ישראל מתוך הקלי', במדריגה אחר מדריגה, עד לליל התקדש החג שכולם יוצאים לחירות ביד רמה. עי' חסד לאברהם (עין הקולא נהר נז).

ובל מי שאינו מאמין בזה, ואפי' מחמת שרואה ברוב שפלותו, רשע איקרי, כמו שפירשו צדיקים על 'קדש ורחץ', דבאמת הלא קודם צריכים רחיצה ואח"כ קידוש, אבל בליל התקדש החג, אזי לראשונה מקדשים כל נשמות ישראל אפי' לפני רחיצה, ומי שיש לו ענוה פסולה בזה, הרי הוא הרשע מה הוא אומר ההגדה, וכמו כן בכל חג וחג במועדו, כנ"ל.

אמנם לבר מן דין שכתבנו, יש עוד בזה, כי איתא במדרש שוח"ט (מומו"ט) לא גאל הקב"ה את ישראל ולא עשה עמהם, אלא בשביל שיהיו מזכירין נפלאותיו, שנאמר 'זכרו נפלאותיו', לכן אמר דוד א"כ אני מזכיר 'ותצילנו', הוי לדוד להזכיר אלקים להצילנו, ע"כ.

ואשר מבואר בזה, דע"י זכירת מעשה הנס, מתעוררין שוב אותם רחמים דאז, ולא רק עם הזמן גרמא לכך, והביאור בזה עפי' ד' הגמ' בר"ה (לז, ג) אמרו לפני

מאמרי שביעי של פסח

א.

הפך ים ליבשה - בקריעת ים סוף השיגו בני"י שכל דברינו ומקרינו כולם ניסים הם

נפלאותיו ית"ש ורוממותו וגדולתו, ויש צדיקים שהולכים תמיד בדביקות ולבם תמיד ברוממות אל ובגדולתו, אף שלא בשעת קריעת ים סוף שגם ביבשה רואין נפלאותיו, איך הם עד אין קץ וערך בכל דבר ודבר הנמצא בעולם. וזהו הפירוש 'ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים' פירוש שביבשה הלכו בזה הרוממות אל כמו בים, ומוסיף הר"א זי"ע ומפרש, דזהו 'הפך ים ליבשה' שהצדיק הניסים והנפלאות הנראין בים הוא רואה ביבשה, לאשר הולך תמיד ברוממות אל וגדולתו ית"ש, (וכע"ז כ' גס נפרש וירא ד"ה א"י ותלמך).

הרי שע"י הנס הנפלא שהלכו בתוך הים ביבשה, הבינו והשיגו שגם אדם ההולך לדרכו ביבשה ועולם כמנהגו נוהג, הוא כולו מוקף ומסובב בניסים ונפלאות חסדים וטובות. ועל דבר זה אנו מברכים בכל יום שחרית 'רוקע הארץ על המים', שנאמר על נפלאות השי"ת שאמר יקו המים על מקום אחד ותראה היבשה, גבול שמת בל יעבורו וגו', (עי' חגיגה יב, ג). וזה"פ בדברי המדרש 'אלא שירה על הנס', פי' שמרגיש ומאמין שכל כולו ניסים וכך באופן זה אומר שירה להשי"ת.

ב.

אשירה לה' כי גאה גאה - ע"י אמירת שירה מכניס הניסים בתוך הטבע כי קריעת ים סוף נס בתוך טבע

שזכה לחסד ה' ונעשו עמו רחמים וחסדים מגולים, אבל לא בלשון של נס. ועכ"פ יש להיזהר בזה ביחיד לעצמו לא יאמר בלשון נס, שלא ינכו לו מזכויותיו. אמנם האדם שאומר שירה באופן הנ"ל, שהוא מודה ומהלל להשי"ת על ניסך שבכל יום עמנו, שהם הניסים שבטבע הנסתרים, אזי בעבודה זו הוא מכניס את כל הניסים לתוך הטבע, ומסוגל להמשיך עליו ניסים גלויים שהם בגדר טבע.

במדרש (שומר טוב מזמור יח) 'את דברי השירה הזאת', א"ר סימון לא כל מי שהוא אומר שירה אומר, אלא כל מי שנעשה לו נס ואומר שירה, בידוע שמוחלין לו כל עונותיו ונעשה בריה חדשה. וישראל כשנעשה להם נס ואמרו שירה נמחלו כל עונותיהם, שנאמר (שמות טו, כג) ויסע משה את ישראל מים סוף. והמדרש הזה אומר דרשני, מ"ש לא כל האומר שירה אומר, ומה ההבדל בין שירה סתם לשירה על הנס.

וי"ל בזה דהנה ידועים דברי הרמב"ן (סוף פרשת נא) שמן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בניסים הנסתרים, שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם ניסים, אין בהם טבע ומנהגו של עולם בין ברבים בין ביחיד וכו', עכ"ל. והיינו שאין טבע ומקרה בעולם כלל, אלא יש נס שמעל הטבע והם ניסים הגלויים, ונס שבתוך הטבע שהם ניסים הנסתרים. וי"ל שענין זה השיגו כלל ישראל בקריעת ים סוף, כדאי' בספ"ק נועם אלימלך (ליקוטי שו"ת ד"ה או יאמר ע"ד) ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, שישראל בשעת קריעת ים סוף ראו

והנה פ"א שמעתי לומר בשם א' מהצדיקים, שכאשר מתרחש לאדם איזה דבר נפלא, לא יאמר בלשון 'נעשה עמדי נס', כי הרי אחז"ל (שנ"ג ל"ג, ג) שמי שנעשה עמו נס מנכין לו מזכויותיו, וכן איתא שאסור לאדם להתפלל ולבקש על מעשי ניסים, וכן אמרו (נתיבות ס, א) אין מזכירים מעשה ניסים, ואמרו (שנ"ג נ"ג, ג) כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית. אלא יאמר אדם בלשון

אשים עליך א"כ למה צריך לרפואה. ותי' הרר"א זי"ע וז"ל, דהנה כתיב אני ה' אשר הוצאתיך מארץ מצרים, ומקשים למה לא אמר אשר בראתי שמים וארץ שלפי הנראה זה חידוש יותר. אך נראה דבאמת זה חידוש יותר שהוציאנו מארץ מצרים, דהנה בריאת עולם היה מחמת שהשי"ת ב"ה רצה להטיב לברואים, ואין הבריאה חידוש נגד השי"ת כי טבעו להטיב, אבל יציאת מצרים שהכה השי"ת את מצרים במכות מופלאות, וזה נגד טבעית הבורא ב"ה, כי מפי עליון לא תצא הרעה, אך מחמת שזה היה הטבה לישראל מה שהכה את מצרים, ועיקר הטובה היה לישראל, עשה השי"ת נגד הטבעית להכות אותם, וזה חידוש יותר גדול. וזהו 'כל המחלה לא אשים', אך איך הכה אותם, הלא מפי עליון לא תצא הרעה. לזה אמר 'כי אני ד' רופאך', ונמצא היה ההכאה הזאת הטבה לישראל, אבל להשים חלילה שום מחלה על ישראל, זה בלתי אפשר כי מה הטבה יבא מזה, עכדה"ק. ולפי"ז מובן שעל כן השירה מיוסדת רק על מה שהשי"ת הכה את המצרים והטביע אותם בים, כי זהו חידוש וכביכול כנגד טבעו של השי"ת, אבל הצלת ישראל אין בזה שום חידוש, וזה היה בטבע הים. ולכן דייקא בקריעת ים סוף השיגו בני"ש שגם הטבע כולו ניסים ונפלאות, וביבשה בתוך הים, וכדברי הרה"ק הרר"א הנ"ל, שגם ביבשה הוא כבתוך הים, כיון שגם שם נכנס הטבע בים.

ונמצא שמי שזוכה לומר שירה כראוי, הרי הוא זוכה לבחינת נס בדרך טבע למשך כל היום. ויתכן שעל כן אומרים שירה בתפלת שחרית, [וכפי שגם כשעמדו ישראל על הים אמרו שירה בשחרית] שע"י העבודה הזאת כל הניסים שיעשה השי"ת עמו במשך היום יהיה בגדר נס שבטבע, וכפי שהיה בים, כי הוא אחוז בשירת הים וקריעת ים סוף. ומי שיודע שצריך באותו יום איזה בחינה של נס, כגון שצריך הצלחה מיוחדת באיזה ענין, או שזקוק לניסים ממש, והרי אסור לבקש על ניסים שלא ינכו לו בזכויותיו, יש עצה שיתחזק באמירת שירת הים כראוי, שע"י נאחו בגדר של נס שבתוך הטבע, ועי"ז זוכה לניסים והכל יהיה נכלל בטבע.

ולפי הדברים האלה יבואר על נכון דברי הגמ' (מגילה יד, ב) אמר ריב"ק קל וחומר, ומה מעבדות לחירות אמרי' שירה ממיתה לחיים לא כ"ש, ופירש"י מעבדות

וביאור הענין מדוע נתייחד שירת הים בסגולה זו, כי בקריעת ים סוף גופא כך הוה, כי הנה באמת יש להתפלל, שכלל ישראל כולם עברו את הים, וכולם ניצלו בדרך נס, ומהמצרים לא נשארו בהם עד אחד, והנה בשירה מוזכר רק הענין של מפלת המצרים, 'מרכבות פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלישי טובעו בים סוף', 'תהומות יכסיומו ירדו במצולות כמו אבן', 'תשלח חרוןך יאכלמו כקש', 'כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים', 'אז נבהלו אלופי אדום אלי מואב יאחזמו רעד, נמוגו כל יושבי כנען', הרי שמוזכר בשירה רק מפלת המצרים שטבעו בים וכן על הפחד של אומות העולם, אבל לא נזכר כלל בכל השירה ענין הצלת בני ישראל. ולכא' היה ראוי להרחיב ולספר על הנס ולהודות לה' על זה, שכולם נכנסו לים והים נתפשט וכולם יצאו משם, והיה מקום להרחיב בשירה ולספר על כל הפרטים, וכל מה שאירע בקריעת ים סוף. [ורק בסוף השירה כתיב 'ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים', וגם בפסוק זה נחלקו הראשונים אם זה חלק מהשירה או לא, ובכל ס"ת השירה כתובה אריח ע"ג לבנה אבל רק עד הפסוק 'ה' ימלוך לעולם ועד', ונמצא שהפסוק 'כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים' אינו חלק מהשירה. ואפי' לדעת הראשונים שהוא חלק מהשירה, יש להתפלל שלא נזכר ענין זה עד סוף השירה ממש]. ולא ראיתי מי שהעיר בזה.

אך יתכן לומר שמה שהים נבקע ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים, זה אינו נס, אלא היה ענין בתוך הטבע, וכפי שדרשו חז"ל על הפסוק (שמות יד, כו) 'וישב הים לפנות בוקר לאיתנו', לתנאו הראשון שתנאי התנה הקב"ה עם הים במעשה בראשית, שיהיה נקרע להם לישראל וכו', וא"כ נמצא שקריעת ים סוף נכנס לטבע ולא היה בזה שום חידוש, וכל החידוש בקריעת ים סוף הוא שהשי"ת הכה במצרים וטיבע אותם בים, וזה לא היה בתנאי מעשה בראשית, ואת הכל עשה השי"ת כדי להציל את בני ישראל. וזהו החידוש שהיה בקריעת ים סוף.

והענין מבואר ביותר עפ"מ"ש בנועם אלימלך עה"פ (שמות טו, כו) 'כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך', והק' רש"י שהרי אם לא

של יום א' דפסח, ולכן נקבע בו מקרא קודש, [לכאור' נקבע כבר במצרים קודם היציאה ע"ש העתיד להיות, ע"ד מש"כ הר"ן (פסמס כה, ז מדפי ה"י"ף) שכל אכילת המצה היא זכר לעוגות מצות שלא החמיצו ביציאתם, ובמצרים אכלוהו ע"ש נס העתיד].

וכבר ביארנו לעיל (נמאמר למען מספר) עפ"ד תשו' הרדב"ז שיסוד ענין איסור חמץ במשהו הוא רק עפ"י דברי רז"ל במדרשות, כי חמץ הוא היצה"ר שאור שבעיסה המעכב את כולם, ולכן גרש יגרש אותו האדם מעליו, ויחפש עליו בכל מחבואות מחשבותיו, ואפי' כל שהוא לא בטיל, והרי"ז אמת ונכון, עכ"ל. ועפ"י דקיי"ל שבועה שלא אוכל ז' ימים, מלקין אותו ואוכל לאלתר, כי א"א לחיות ז' ימים בלא אכילה, וכיון שכל מציאות חיותו של היצה"ר הוא חמץ ושאר, וע"כ כשמונעין ממנו חמץ ז' ימים, ניתק חיותו ממנו לגמרי ובטל כוחו כליל. אבל אם ח"ו נותנים לו אפי' משהו, הרי לא ניתק מחיותו. וכבר מערב פסח מתחילים להרעיבו, עד שהוא נופל לחלשות, ובמשך ימי חול המועד הוא מתחיל לגסוס, עד שבשביעי של פסח הוא נופל מת, וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים, ויציאת מצרים נשלמת בשביעי של פסח, ועל כן רדפו מצרים את בני ישראל, כי עדיין נשאר החיות בקרבם, אבל בשביעי של פסח הם הוכנעו לגמרי. ואם זוכים להישמר במשך כל ימי חג הפסח ממהו חמץ, אז זוכים להמית את היצה"ר לגמרי בשביעי של פסח.

לחירות 'ביציאת מצרים אמרו שירה על הים' ע"כ. וצ"ב שהרי על הים היה ממיתה ממש לחיים, שלא היה להם מקום לנוס מהמצריים, כי האויב רודף והים סוער, ומאי ק"ו הוא. ועוד קשה מאי ענין יצי"מ לים, ולמה אמרו שירה על יצי"מ בים, ולא תיכף כשיצאו ממצרים. [ובגמ' (פסמס קיג, א) אמרו, וכי אפשר ישראל שוחטין פסחיהם וכו', ואין אומרים שירה, ומבואר בזה שרק על שחיטת הפסח אמרו שירה ולא על עצם יצי"מ, ונקרא הלל המצרי (נרכות נ, א ונרש"י טז)]. ולהנ"ל א"ש שאכן ממיתה לחיים לא הוה, כיון שכבר התנה תנאי והוטבע בטבע הים להבקע לבנ"י, ורק אז ניצלו מעבדות לחירות, כיון שאז נשלמה היציאה ממצרים בשלימות, מאחר שהיציאה ממצרים מצד פרעה, היה רק לג' ימים, כמבואר ברש"י עה"פ 'ויגד למלך מצרים' (שמות יד, ה) שאיקטורין שלח עמהם, וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב, וראו שאינן חוזרין למצרים באו והגידו לפרעה ביום ד' וכו'. ולכן רדף אחריהם להחזירם למצרים, ורק אחר שראו את מצרים מת על שפת הים, שהיתה מפלתם הסופית, אז נשלמה היציאה ממצרים לחירות עולם, ואז דייקא אמרו שירה.

ובזה מובן דלכאור' מהו מהות היו"ט של שביעי של פסח, שלא נקבע בו שום מצוה מסוימת או ענין מיוחד, ורק כתיב ביום השביעי מקרא קודש יהיה לכם, וליו"ט מה זו עושה. ולהנ"ל איה"נ, דאי"ז יו"ט מיוחד בפנ"ע אלא שמחתו מפני שבו נשלם היציאה ממצרים

ג.

ויאמרו לאמור - בשעה שאמרו בנ"י שירה על הים הכניסו את הכח שבה לדורות עולם באמירתם

ישראל בקוב"ה, דכתיב לאמר, לאמר בההוא זמנא, לאמר בארעא קדישא בזמנא דשרו ישראל בארעא, לאמר בגלותא, לאמר בפורקנא דלהון דישאל, לאמר לעלמא דאתי. ועל כן נאמר 'אז ישיר' בלשון עתיד, 'אז שר' לא נאמר אלא 'ישיר', שכאשר בני ישראל אמרו שירה, הכניסו את הכח לומר שירה בכל הדורות. [ועי' תפארת שלמה על מועדים (שער הפלה ד"ה או יאמר) ויאמרו לאמור' כי השירה הזאת לא אמרו ישראל באותו הזמן רק לפי שעה לבד, רק לאמר אותה כל הימים, שבכל

חנה תקנו חז"ל לומר שירה בכל יום, וזהו הדבר היחידי מן התורה שתיקנו לומר בכל יום בסדר התפלה, [מלבד קריאת שמע שהיא קבלת עול מלכות שמים, וזה מצוות עשה דאורייתא] והמקור לאמרו בכל יום הוא בזה"ק שנאמר 'ויאמרו לאמר', ולכאור' צריך להבין מהו 'ויאמרו לאמר' הרי הם כולם אמרו שירה, ומהו 'לאמר', ומבואר בזה"ק (מ"ז נה, ז) דכל מאן דזכי להאי שירתא בהאי עלמא, זכי לה בעלמא דאתי, וזכי לשבחה בה ביומוי דמלכא משיחא, בחדוותא דכנסת

ואף גם זאת יש בשירה הזאת, שהנה ידועים דברי רש"י (סוכה מה, א) שבפסוקים ויסע, ויבא, ויט. - כל אחד משלשה פסוקים אלו יש בו ע"ב אותיות ומהם יוצא שם בן ע"ב אותיות, ובשם זה קרע משה רבינו ע"ה את הים. והנה שם ע"ב הוא שם החסד, ובשבת קודש אחר השירה אומרים 'נשמת', ואומרים 'ובכן ישתבח שמך', וכתב המג"א (סי' נג, סק"ד) שצריך לחבר את השירה עם ישתבח, כי ישתבח היא ברכה אחרונה על פסוד"ז, ופי' בספה"ק שכאשר מסיימים את השירה ואומרים 'ה' אחד ושמו אחד', והאות האחרונה של השירה היא ד' של אחד, ומצרפים אותה יחד עם האותיות י"ש מתיבת 'ישתבח' שזה השם הק' שד"י (סידור מפלה ישרה מס' אור ישרה) אבל בשבת קודש שאומרים 'נשמת', הרי יש הפסק בין שירת הים לישתבח, לכן אומרים 'ובכן ישתבח', שתיבת בכן הוא בגי' ע"ב, [ואסתר המלכה אמרה 'ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת' (אסתר ז, טו) הכוונה שאבוא אל המלך בכח של שם ע"ב, שבכח השם ע"ב שהוא שם החסד זוכים לקבל אפי' שלא כדת, כלומר אפי' אם אין ראויים לישועה. ולכן ביקשה אסתר המלכה 'לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלשת ימים לילה ויום', ג' פעמים כ"ד שעות עולה לע"ב שעות, ובכ"ן כלומר בכח זה שכל היהודים יצומו ע"ב שעות, זה יעורר את השם הק' ע"ב, ובכח זה אוכל לבוא אל המלך אשר לא כדת, (עי' טור א"ח סי' מקפ"ג). ולכן אומרים 'ובכן ישתבח שמך', כי בקריעת ים סוף האיר השם הק' ע"ב, 'ויסע ויבוא ויט', והאור הזה האיר על כלל ישראל. ובזה מקשרים בשבת קודש את תפלת ישתבח לשירת הים (מדר היום מפלות שנה). וי"ל שכל מי שאומר שירת הים כראוי ומכוין בה כפשוטו, הרי הוא זוכה לאור שם החסד, השם הק' ע"ב, ויזכה 'לחסד קל כל היום', שהשפעתו הוא על 'כל היום', וכן דבר יום ביומו.

יום ויום משה רבינו ע"ה וישראל אומרים אותה השירה בעולמות העליונים].

ובזה יובן הנוסחא דידן זה קלי ענו 'אָמְרו', וכן יחד כולם הודו והמליכו 'אָמְרו', שהוא נקוד קמץ, ועפ"י פשוט אין לזה שום שחר ומשמעות, ולהנ"ל ניחא, שהוא לשון מפעיל, שע"י השירה הפעילו שגם הדורות הבאים אחריהם יאמרו שירה, 'אָמְרו' היינו שהפעילו פעולת האמירה באחרים ג"כ.

ולא זו בלבד, אלא גם הכניסו את הכח הסגולי של אמירת השירה, שע"ז נתעורר ממש כמו שהיה אז בזמן אמירתה על הים, והא לך לשונו הנפלא של בעל החרדים (פק עג) אמרו במדרש ויסע משה את ישראל מים סוף, שהסיעם מעוונותיהם, שנמחלו ע"י השירה שאמרו אז, שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה, מוחלין לו על כל עוונותיו, והנה אחר שצינונו ה' לומר שירה זו בכל יום, כדכתיב 'ויאמרו לאמור', וכדכתב רשב"י (זה"ק ה"ל) שר"ל שנאמר אותה בכל יום בשמחה רבה כשעה ראשונה שאמרנו אותה, ודאי כח סגולתה כל יום כשעה ראשונה למחרת, עכ"ל.

וחשבת להטעים בזה מאי שייכות מחילת עוונות בעמדם על ים סוף דייקא, אלא שא' ממידותיו של הקב"ה שהוא 'כובש עוון', היינו שמסתירים ומעלימים מעיני המקטרגים וכו', עד שישוב בתשובה על חטאיו, וכדכתיב (מנחם ז, יט) ישוב ירחמנו 'יכבוש עוונותינו' ותשליך במצולות ים כל חטאתם וגו', הרי שמקום כבישת העוונות הוא במצולות ים, וא"כ נעשה מחילת עוונות לבני ישראל במקום הראוי ביותר על ים סוף, וכשמאמין בזה ומתכוון במתנה הטובה שנודמן לו בכל יום, אזי אופן אמירתה הוא כראוי וכנכון.

ד.

'זה' קלי ואנוהו - ע"י מסירות נפש זוכים לשירה ולגילוי שכינה

אקדושת השם אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם. אכן העבודה הנצרכת כדי לזכות לבחי' שירה והכח הרוחני שבה, הוא ע"י קפיצה לתוך הים, וכמו שהיה בשעת קריעת ים סוף, שזכו בני' לנס זה רק בזכות קפיצת

הנה באמת אמרו בגמ' להדיא שע"י מסירות נפש זוכים שהניסים יהיו כטבע, דהנה איתא (נרכות כ, א) מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא וכו', קמאי הו קא מסרי נפשיהו

האדם וחי' (שמות לג, כ) ואיך יכלו לראות, אלא שמכיון שכל הקרי"ס נעשה מכח המסי"נ שנצטוו לאמר דבר אל בני"י ויסעו, ואחז"ל (סוטה לו, ג) כשעמדו ישראל על הים היו שבטים מנצחים זה עם זה, זה אומר אני יורד תחילה לים, וזה אומר אני יורד וכו', וממילא באו בני"י בתוך הים לבחי' של ביטול המציאות בכח המסי"נ, וכבר יצאו מכלל האדם וחי, כיון שמצד עצמו כבר אינו אדם חי, כיון שמסר נפשו במחשבה אמיתית להשי"ת, ולכן לאחר המסי"נ זכו לראות פני השכינה ממש כמו בעוה"ב, ובפרט שהיו באמת במצב של סכנה וחייהם תלויים להם מנגד, הים הסוער והשונא רודף, ונתבטל כח גופם הגשמי לכן זכו לגילוי שכינה.

ובמו"ב היה בשעת יצי"מ, שזכו כלל ישראל למורא גדול זה גילוי שכינה, ואני ולא מלאך אני ולא שרף וכו', ולכאור' ק' כנ"ל איך יכלו לראות פני השכינה, אלא שלכן ציוה השי"ת והקדים להם שני מצוות דם פסח ודם מילה שהם שניהם הענין של מסירות נפש להשי"ת, דם פסח כדכתיב (שמות ט, כג) 'הן נזבח תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו?' ומוכח שהיה סכנה מוחשית שיהרגו אותם, וכדאחז"ל שהיו שיניהם של המצריים קהות, ולכן נקרא שבת הגדול ע"ש הנס, עיי"ש. ודם מילה כמו שדרז"ל (גיטין נ, ג) על הפסוק (מלכים א, כג) 'כי עליך הורגנו כל היום' זה מילה, ועיי" מסירות נפשם זכו לגילוי שכינה, ואכן בשעת מתן תורה שלא מצינו שהיה שם ענין של מסירות נפש, וכדכתיב ביה (דברים ה, כא) היום הזה ראינו כי ידבר אלקים את האדם וחי, על אף שהיה שם 'פנים בפנים דיבר ה'', אלא שאכן מבואר בגמ' (שנה פה, ג) שבאמת פרוחה נשמתן של ישראל בכל דיבור ודיבור וכו', כי לא יראני האדם וחי, והשי"ת החזיר להם נשמתם וחיותם.

וחשבת לומר לפי"ז מה דאיתא לכיון בקריאת שמע בפסוק 'שמע ישראל', שבספר תורה ע' דשמע הוא רבתי, וכן הד' דאחד רבתי, ויש לכוון תיבת ע"ד, שעיי" קריאת שמע האדם מעיד על מציאות ויחוד השי"ת, וזהו הגדת עדות כביכול, ולכאור' ק' איך יכול להעיד על דבר שלא ראה מימיו, שאין מקבלים עדות של שמיעה או קבלה, רק עדי ראייה שראו המעשה וכדו', והרי לא

נחשון בן עמינדב לתוך הים, כדאי' בחז"ל (סוטה לו, א) שבכח מסירות נפשו פעל זאת שעליו מפורש הפסוק (מלכים טו, ג) 'הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש', עיי"ש. כך צריך כ"א לקפוץ אל תוך הים, ולקבל ע"ע מסי"נ להשי"ת, קפיצה בלא שום חשבונות של העבר והעתיד, שעכשיו רוצה לעשות רצון ה' ועושה בלא שום שיהיו וחשבון, וזהו קבלת עול מלכות שמים שלימה. וי"ל דלכן אומרים ה' מְלָךְ ה' מְלָךְ ה' ימלוך לעולם ועד, דלכאור' הסדר מהופך דהול"ל קודם ה' מְלָךְ לשון עבר ואח"כ ה' מְלָךְ, אלא שקבלת עומ"ש אמיתית הוא באופן שאין לו חשבונות מהעבר והעתיד, אלא לשון הוה, עכשיו הדבר הראשון הוא ה' מְלָךְ עכשיו, וצריך לעבדו כעת עתה, ואכן אין 'ועתה' אלא לשון תשובה, שתיכף ומיד שב אל השי"ת.

וזה לעומת זה עשה אלקים, שכל הכח של עמלק וקליפתו ורשעתו הוא מכח מסירות נפש, שבזה נתייחד עמלק ימ"ש יותר משאר אומות העולם, כמו שדרז"ל שאחרי קרי"ס היה פחד ורעד וחלחלה על כל אומות העולם, משל לאמבטי' רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה, אע"פ שנכוה קירר אותה בפני אחרים. והיינו שאפי' שידע שהולך להיכוות ברותחין וימחה שמו ושם זרעו עד עולם, אינו עושה שום חשבונות אלא קופץ לתוכו ומקררו, וזה מסי"נ דקליפה, וגזל כח המסי"נ ששיך לכלל ישראל ולקדושה, ובזה מנשא ומגביה כוחו רח"ל, וצריך לעשות מלחמה לה' בעמלק, ולקחת כוחו ולמסור הנפש להשי"ת, ובטל רצונך מפני רצונו, 'נפש' מלשון רצון, כדכתיב (צלא"ט כג, ח) 'אם יש את נפשכם', ובקפיצה לתוך הים, בבחי' 'ודילוגו עלי אהבה', אהבה שאינה תלויה בדבר, פי' בלי חשבונות, רק לעשות נח"ר לבורא ית"ש.

ועיי מסירות נפש זוכים לראות דברים שהם למעלה מהשגת אנוש, כי כן יסד לנו כ"ק זקיה"ק הרמ"ם זיע"א כלל גדול בעבודת השי"ת, דהנה כתיב בשירה 'זה קלי ואנוהו' (שמות טו, ג) וברש"י שם שהיו מראים אותו באצבע, ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים, ולכאור' האיך יתכן לומר כזאת, הרי כתיב 'כי לא יראני

וא"כ ע"י כוונה אמיתית של מסי"נ אפשר לראות דברים שבדרך כלל אינו יכול לראות, וכך יכול להעיד.

יראני האדם וחי, ואיך יעידו ע"ז, אלא כנ"ל שמאחר דאי' שיקבל ע"ע מסי"נ להשי"ת בפסוק ראשון דקרי"ש,

ה.

דבר אל בני ישראל ויסעו - קפיצה ודילוג אל תוך הים

מעביר על מידותיו. ועל כן חמץ אינו בטל אפי' באלף, כשם שבעל גאווה אינו מבטל א"ע בפני אחרים, משא"כ מי שהוא ענוותן וסבלן. ועכ"פ אין לו שום תירוץ ואמתלא לעמוד על מקומו ולבכות על מצבו, אלא או ידלג או יכפוף עצמו, וכשהאדם עושה קפיצה אל תוך הים, אז עושה שתי הפעולות כאחד, גם בייג וגם שפרינג. **ובן** מצינו בקריעת ים סוף גופא, כמו שמקובל מפי חסידים שהרה"ק מהר"י מבעלזא זיע"א, לפני שנכנס לעריכת השולחן לסעודת יו"ט שש"פ, ראה את הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק, ושאלו הרי רבינו אמר שבחיי תלמידיו יבוא משיח, וכל תלמידיו כבר אינם בין החיים, וא"ל הר"א תשאל אותי איזה קושיא ואני אתרץ לך, ועי"ז תהי' גם אתה תלמיד שלי, והק' לו מהר"י עה"פ (שמות יד, טו) 'מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו', וקשה וכי מה היה להם ולמשה לעשות, אם לא לצעוק אל השי"ת שיושיעם מצרתם, ולמה אמר 'מה תצעק', אלא מה יעשה. ותי' לו הר"א עפ"י משל למלך שהי' לו בת יחידה כלילת מעלות, ובכל פעם כשמלאו ימי הריגונה והיתה מקשה בלידתה ומפלת הוולדות, ונתייאשו הרופאים מלרפאות ענין זה, עד שבא חכם א' ואמר שיש לו עצה שתלד בשלום זרע של קיימא, וכשבא עת לידתה פקד שיוציאו כל איש מעליו ורק הבת מלך תהיה עמו, וציוה החכם למלך שיכריז בכל מדינות מלכותו שבתו ילדה למז"ט, וכך עשו, ותיכף ומיד יצא הוולד בר קיימא בשלום, ותמה המלך על מעשהו, הסביר לו החכם שסיבת ההפלות היה שהפילה הוא מכח שונאים ומכשפים, שעשו קסמים בלטיהם להפיל הוולד, אבל מאחר שכבר הכריזו שילדה הבת מלך, ידעו המכשפים שאין מקום כבר להשטין, וחדלו מלעשות פעולות, ועי"ז יצא הוולד בשלום.

והנמשל שבקריעת י"ס התאמצו החרטומים והמכשפים להפריע את יציאת מצרים, ואחז"ל (חולין ז, ב) למה נקרא שמם כשפים, שמכחישים פמליא של מעלה, ועל ידם נתעכבה הישועה, ומלבדם היו מקטרגים על כלל

עוד יסוד גדול בענין הקפיצה, שהאדם נקרא הולך, שצריך לעבוד את השי"ת מדרגה לדרגה, ולהלך לפניו ולא יהא עומד, שאפי' שנזדמן לאדם זמנים וענינים קשים וכדו', מען טאר זיך נישט אפשטעלען, אלא צריך להמשיך הלאה ולהיות מוסיף והולך, וכמאה"כ (דברים טו, כג) 'ולא תקים לך מצבה אשר שנה ה"א וגו', ופי' החת"ס דמצבה הוא מלשון עמידה על מקומו מבלי לזוז, וזהו אשר שנה ה"א. ואם ירט הדרך לנגדו ואינו יכול להלך הלאה, אזי מטבע האדם שנשבר רוחו בקרבו ועומד על עומדו, ואינו מתאמץ לחשוב איך לצאת ממצבו, ומתייאש ונופל ממדרגתו וכו' רח"ל, והאדם צריך לדעת שאם לפעמים א"א ללכת הלאה יש עצה לקפוץ ולדלג ולא לחשוב ממצבו, אלא ידלג ע"ז, 'מען דארף קענען טאנצן', וכמו שמצינו ביוסף הצדיק שנאמר (גלש"ט לט, ג) 'ויהי ה' את יוסף ויהי איש מצליח', ואי' שהוא במדרש שם (ג"ר פו, ד) א"ר ברכיה גבר קפוז הי', פי' קופץ ודולג, שהוא מלשון 'צלח ורכב' שהיה יוסף הצדיק 'טאנצעדיקער' און א פרייליכער', כשהיה נער צעיר בן שבע עשרה שנים נמכר למצרים לבור השבי, 'כי גונב גונבתי מארץ העברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור' (גלש"ט מ, טו) אך בכל זאת כשהיה שם בבור במצב קשה מאוד, כשראה שהסריסים מתהלכים בפנים זועפות שאל אותם לאמר 'מדוע פניכם רעים היום' (שם מ, ה) וזה דבר נפלא עד למאוד שבחור בן י"ז שנים נזרק לבור ויש לו דאגה מדוע פניהם זועפים, וכל זה היה מפני שהוא היה 'איש מצליח' - א' טאנצעדיגער', ובכח זה נשאר שם בטהרה כל הימים.

וברי שנוכל לדלג לעשות 'שפרינג', לזה צריך להקדים לעשות 'א בייג', להיות מעביר על מידותיו, שאדם ינקה א"ע מכל הענינים שבין אדם לחבירו. והחמץ רומז על גאווה כאי' בזוה"ק (מ"ז קפג, ב) שהוא טופח ועולה, מסימני החמץ שכאשר מכין אותו הוא משמיע קול (עי' רמב"ם פ"ה מהל' חמץ ומל' ה"ג) וכך הנהגת המתגאה שאינו

הוא במים, ואי' בגמ' (סנהדרין סו, ז ונרש"י שם ד"ה פטר) שכוחות הטומאה והכישוף אינם שולטים במים, וכן איתא בגמ' (סנהדרין מה, ז) בעובדא דר"ש בן שטח והמכשפות באשקלון, שכוחות הטומאה והכישוף אינם שולטים באויר, וע"י השפרינג זוכה לטהרה ולקדושה, וכן ע"י הבייג זוכה לטהרה, כי זהו סימן טהרה, כמ"ש הדרכי משה בהל' טריפות (סוף סימן נו) שיש סימן לדעת קודם השחיטה אם הבהמה כשרה ואינה טריפה, [ובודאי שא"א לסמוך על בדיקה זו, כי יש י"ח סימני טריפות ועוד שעפ"י הלכה צריך לבודקם, אלא זה כמו ע"ד משל שעושים בדיקת סת"ם בקאמפיוטער, אפי' שעפ"י הלכה אינו מועיל כלל, וצריך בדיקת גברא בעיני בשר, אבל הקאמפיוטער הוא גם ראי'] להניח מקל או יד לפני הבהמה, ואם היא משפילה ראשה להכנס תחת ידו הוא סימן טהרה, ואם הולכת וחובטת ראשה בתוך המקל הוא סימן של טריפה, אפי' בהמה מבינה אז זיך געבען א בייג הוא סימן טהרה.

ישראל, שטענו הללו עובדי ע"ז והללו וכו' ואינם ראויים להיגאל. ולכן אמר השי"ת למשה, מה תצעק אלי, והרי ע"י צעקתך יבינו שעדיין לא נושעתם ויקטרגו עוד, ע"כ דבר אל בני' ויסעו, וכאילו שכבר נושענו, וממילא יניחו מלקטרג, ויזכו לנס, ע"כ. הרי שהשי"ת לימד דעת למרע"ה ולבני' שלא יתייצבו על עמדו, אלא 'ויסעו', להיות מוסיף והולך הלאה, ועי"ז נעשה המתקת הדינים, וזה"פ דברי הזוה"ק (מ"א מה, א וס"ג, ז) עה"פ 'מה תצעק אלי', 'בעתיקתא תליא מילתא', בעתיקתא מל' הכתוב 'ויעתק משם ההרה' (נאשית יב, ט) היינו שצריך להעתיק ממקומו ולהתנתק ממקום עמדו ויסע הלאה, ואם אינו יכול ליסע בדרך הישר והקל, אז יעשה העתקה ע"י קפיצה. וכ"כ החת"ס עה"פ (דברים טו, כג) 'לא תקים לך מצבה אשר שנה ה"א, מצבה היא לשון ניצב בעמידה, ואינו זו ממקומו, וזה שנה השי"ת כביכול ע"כ.

ובקפיצה זו זוכה לבטל כוחות הטומאה וזוכה לקדושה וטהרה, כי קפיצה הוא באויר, ואל תוך הים

1.

אלקי אבי וארוממנהו - באמירת השירה בני' מרוממים כביכול את השכינה הק'

'הגביהו לרבו', וכמו שאומרים 'ונגדלך', שאין הכוונה רק שנאמר גדלותך, אלא כפשוטו שכביכול ישראל מגדלים אותו יתברך, בהתגלות כבוד שמו ית' בעולם.

ואמנם יש חילוק בדבר זה, כי בשבת קודש שהשכינה בעלייה אז השי"ת מגביה את האדם, שכל הבריאה דצח"מ מתעלה בשבת, ואפי' הבהמות מתעלים בשבת קודש, 'עולת שבת בשבתו', ואז השי"ת מגביה את האדם וקונה אותו. אך בימות החול דשכינתא בגלותא, אז באמצעות העבודה שישראל אומרים שירה, הם מגביהים כביכול את השכינה מעפרה. ונמצא שע"י אמירת השירה הוא מקנה את עצמו לעבד, כמ"ש 'עם זו קנית', שהשי"ת קונה את היהודי להיות לו לעבד עולם.

והנה אי' בגמ' ערכין (יא, א) עה"פ 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב' (דברים כח, מו) איזו היא עבודה שבשמחה ובטוב לבב, הוי אומר זה שירה. שכאשר אדם אומר שירה לפני ה', זוהי עבודה

הנה יש לדקדק בשירת הים שנאמר 'זה אלי ואנוהו' אלקי אבי וארוממנהו, דלכא' הו"ל למימר 'ורוממנו', שאיך יתכן שבשר ודם ירומם את השי"ת, הלא הוא רם על כל רמים. ויעוי' באמרי אמת (י"א) אמונים של פסם ד"ה זה) שהביא בשם השפ"א שמכאן יש ללמוד שמתוך חיבתן של ישראל ניתן להם הכח הזה, והיינו 'ארוממנהו', שלבנ"י ניתן הכח להקנות עצמם להקב"ה, כדאי' (קדושין כג, ז) שעבד כנעני המגביה את רבו נקנה לו, וזה שכתוב בשירה 'עם זו קנית' שע"י שבנ"י מרוממים את הקב"ה הם נקנים לו, עכ"ד.

וביאור הדברים הוא כי המצב שאנו כעת בעוה"ר הוא ששכינתא בגלותא, וכביכול שמו של הקב"ה אינו שלם, וכבוד שמים מחולל, והעבודה היא לאוקמא שכינתא מעפרא, כי כביכול השי"ת שרוי עם כלל ישראל בגלות, ובצרתם לו צר, עמו אנכי בצרה. וכשאדם אומר שירה אינו רק משבח ומפאר ומרומם את השי"ת בפיו, אלא הוא כביכול מגביה ומרומם את השי"ת, בבחינת

שביעי של פסח הוא היום טוב של נעילת החג, ונעילה הוי קנין, והוא עת רצון נפלא עד מאוד לקנות ולנעול לעצמו את כל ההשפעות טובות של כל ימי החג בגו"ר, ומסוגלת להשפעת בני חיי ומזוני כמו שהיה אז בקריעת ים סוף, 'בני' כמו שאחז"ל (נרכות ג, א) שאפי' עוברין במעי אמן אמרו שירה על הים, 'חיי' כי בני' עברו הים וזכו להינצל לחיים טובים ולשלום, 'יחד כולם הודו' כולם כאחד, ולאידך מהמציים לא נותר מהם עד אחד, 'ומזוני' כי בקריעת ים סוף זכו בני ישראל לביזת הים, שהי' יותר מביזת מצרים, וכל ההשפעות הטובות הללו שייכים באמת לכלל ישראל, כי בביזת הים חזרו ישראל וקיבלו את כל הגניבות והגזלות שהמצרים לקחו מהם, וחזרה אבירה לבעליה (עי' סנהדרין לא, א) ובזה כלול ג"כ כל הכוחות שהיצה"ר גוזל מן האדם הישראלי, 'חיל בלע ויקיאנו', שהכל חוזר לישראל ונתעלה ונתקן, אכי"ר.

שבשמחה ובטוב לבב. ומבואר שם בגמ' שעבודה זו היא בבחינה מסוימת יותר מלימוד התורה, דבגמ' שם פריך ואימא דברי תורה דכתיב (פסלים יט, ט) 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', ומתרגי' משמחי לב איקרי טוב לא איקרי, ועי"ש בתוס'. ובאמת יש להעיר שהשירה יש בה גם כח התורה, שהרי נכתבה בתורה. אמנם הכוונה שעבודת אמירת השירה היא נעלית יותר מהכח של לימוד התורה.

וכל השירות והתשבחות שאומרים לפני ה', הכל מכח שירת הים, שהיא השירה הראשונה שאמרו משה ובני ישראל את השירה הזאת לה'. ובאמת כל התורה כולה גם כן קרויה שירה, כמ"ש 'ועתה כתבו לכם את השירה הזאת' (דברים לא, יט) וכן נאמר 'וענתה השירה הזאת' (דברים עט, כא) כי התורה היא שירה לפני ה' (עי' סנהדרין כא, ב) אבל מקור השירה היא שירת הים, ועבודתה היא בשמחה ובטוב לבב.